

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Факультет культурології та соціальних комунікацій
Кафедра цифрових комунікацій та інформаційних технологій

ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА

Конспект лекцій

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
освітньої програми Управління цифровою інформацією

Харків, 2024

УДК 001.92:02](042.4.034)

I-74

Рекомендовано науково-методичною радою ХДАК
(протокол № 15 від 29.05.2024 р.)

Рекомендовано кафедрою цифрових комунікацій та
інформаційних технологій ХДАК
(протокол №15 від 26.03.2024 р.)

Укладач:

Кобелев О. М., доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій
Харківської державної академії культури

Рецензенти:

Шемаєва Г. В., професор, доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри
документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Карпенко О. О., доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та
інформаційної діяльності Державного університету інформаційно-комунікаційних
технологій

I-74

Інформаційна аналітика : конспект лекцій до курсу для здобувачів першого
(бакалавр.) рівні вищої освіти, галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спец. 029
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», освітньої програми «Управління
цифровою інформацією» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ.
акад. культури, Ф-т культурології та соц. комунікацій, Каф. цифрових комунікацій та
інформ. технологій ; [уклад. О. М. Кобелев]. Харків : ХДАК, 2024. 68 с.

УДК 001.92:02](042.4.034)

©ХДАК, 2024 рік

© Кобелев О.М., 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	ДО	КУРСУ
.....		4
Лекція 1. ІСТОРИЧНІ	ВИТОКИ	ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ.....		5
Лекція 2. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ СЛУЖБИ: ІСТОРІЯ		
ТА СЬОГОДЕННЯ.....		14
Лекція 3. ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА В СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ		
ДІЯЛЬНОСТІ.....		17
Лекція 4. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ		
ДІЯЛЬНОСТІ.....		24
Лекція 5. МЕТОДОЛОГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ.....		35
Лекція 6. ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО АНАЛІЗУ.....		41
Лекція 7. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК В СИСТЕМІ		
ЗАДОВОЛЕННЯ		СУСПІЛЬНИХ
ПОТРЕБ.....		46
Лекція 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
В	БІБЛІОТЕКАХ	УКРАЇНИ
.....		53
ГЛОСАРІЙ		60
РЕКОМЕНДОВАНІ		ДЖЕРЕЛА
ІНФОРМАЦІЇ.....		67

ВСТУП ДО КУРСУ

Конспект лекцій призначений узагальнити і стисло викласти матеріали до курсу «Інформаційна аналітика», з метою поглиблення засвоєння теоретичних та практичних знань студентами.

Дисципліна «Інформаційна аналітика» завершує цикл дисциплін соціально-інформаційного спрямування, який закріплює фундаментальні знання і навички роботи з інформацією в бібліотеці, організації вищого рівня функціонування бібліотеки як соціально-комунікаційній структури та її можливі диверсифікаційні форми в інформаційній інфраструктурі суспільства; узагальнює знання про створення інформаційно-аналітичних продуктів та послуг і умови їх просування на інформаційному ринку.

Мета навчальної дисципліни –засвоєння теоретичних основ та технологій інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД).

Завдання навчальної дисципліни:

- засвоєння основних уявлень про рівень розгортання комунікативної діяльності в суспільстві та формування цілісного бачення інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці та її зв'язки з іншими професійно-діяльнісними сферами в системі соціальних комунікацій;
- опанування навичок і технологій аналізу та інформаційного синтезу для інформаційного виробництва аналітичних продуктів та послуг;
- ознайомлення з засобами організації інформаційно-аналітичної роботи та здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення суб'єктів суспільної діяльності, зокрема в сфері прийняття управлінчих рішень.

Структура видання відповідає комплекту навчально-методичних матеріалів ХДАК з соціальної інформатики. Після кожної теми наводяться питання для самоперевірки та рекомендована література.

Лекція 1. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основні питання теми:

1. Передумови виникнення інформаційної аналітики
2. Інформаційна аналітика: поняття, визначення, мета
3. Історія розвитку інформаційної аналітики
4. Завдання та місце інформаційної аналітики в структурі бібліотечної діяльності.

Мета лекції: надати загальне уявлення щодо інформаційної аналітики: історії виникнення, поняття, визначення, мету, завдання, місце в структурі наукового знання.

1. Останні десятиліття характеризуються небаченим зростанням обсягів циркулюючих у суспільстві потоків інформації, потужність і динаміка яких сьогодні такі, що справитися з ними людина може тільки в тих випадках, коли вона використовує сучасні засоби інформатики і нові високоефективні інформаційно-аналітичні методи та технології.

Загалом, сучасна інноваційна модель соціально-економічного розвитку базується на досягненнях інтелектуальної сфери суспільства, тобто сфери знань. Тому необхідні істотні розробки, спрямовані на раціоналізацію функціонування цих сфер, які поглинають усе більшу частину людських, матеріальних і фінансових ресурсів. Ідеться про широкомасштабні дослідження і розробки практично в усіх галузях науки, як традиційні, наприклад, соціальну філософію і соціологію, так і порівняно нові – інформатику, когнітологію, соціальну інформатику, соціальні комунікації тощо. При цьому дослідження повинні мати концептуальну спрямованість із урахуванням конкретизації висновків, доведення їх результатів до чітких алгоритмів, проєктів і програм, спрямованих на системну трансформацію суспільства, перехід його в новий якісний стан.

Відомо, що тривалий час головним засобом упорядкування інформаційних потоків було залучення до інформаційної сфери додаткової кількості людей. З розвитком продуктивних сил, ускладненням виробництва, його спеціалізацією і кооперацією спостерігалось прискорення цього процесу. Це пов'язано з тим, що обсяги інформації постійно збільшувалися, а її обробка ускладнювалася.

Принципові зміни у ставленні людини до інформації відбулися у зв'язку з новою можливістю перейти від ручних способів збору й обробки інформації до автоматизованих. Комп'ютер, що надає людині майже необмежені можливості в питаннях оперування інформацією, дозволив перетворити її на ресурс, від якого залежить розвиток економіки будь-якої країни. Загальновизнаною стала теза про те, що без накопичення і умілого використання інформації неможливий науково-технічний і соціальний прогрес. Інформація є визначальним чинником розвитку міжнародної, економічної, технічної і наукової сфер людської діяльності. При цьому, привертає увагу одна з властивостей інформації: будучи акумульованою і обробленою з певних позицій, вона надає нові відомості, нові знання. Тому природно, що інформаційні ресурси, які є продуктом інтелектуальної діяльності найбільш кваліфікованої і творчо активної частини працездатного населення, в останні роки зростають особливо швидко. Як наслідок у світі склалася ситуація, коли потік інформації, що генерується, почав випереджати можливості людства з його переробки й ефективного використання. Пояснюється це насамперед тим, що єдиним інструментом переробки інформації був і залишається людський мозок.

У промисловості розвинених країн до процесу обробки інформації залучають значні людські ресурси. Адже з інформаційної маси необхідно вилучити насамперед необхідну інформацію. Крім того, інформація має бути суттєвою, точною, своєчасною. Статистика свідчить, що розробник або дослідник витрачає іноді близько половини свого робочого часу на пошук необхідної інформації. Тому інформаційно-аналітична діяльність забезпечує радикальну інтенсифікацію суспільного виробництва на базі використання інформаційних технологій, вихід суспільства на передові позиції за продуктивністю праці, широке

впровадження автоматизованих виробництв, підвищення в праці творчого елементу, перехід до сучасних моделей діяльності і життя людей, що характеризуються, насамперед, високим рівнем інформаційно-організаційного комфорту, доступністю й ефективністю застосування накопиченої інформації та знань.

Перетворившись у ХХ ст. на професійну, інформаційно-аналітична діяльність нині впливає практично на всі сфери суспільного життя. У багатьох країнах виникають інтелектуальні корпорації, “фабрики думки”, інформаційно-аналітичні відділи й служби в державних органах, компаніях, банках, політичних партіях. Бурхливо розвиваються ринки аналітичної інформації, інтелектуального продукту, методичного й програмного забезпечення його отримання. Тобто інформаційно-аналітична діяльність невід’ємно пов’язана з процесом інтелектуалізації суспільного життя.

2. Інформаційна аналітика, яка нині є сферою діяльності, що надзвичайно активно розвивається, здавна пов’язана з управлінням суспільством, виробництвом, соціальною сферою, тобто, виступала в якості інструмента влади.

Інституціоналізація та швидке зростання інформаційно-аналітичної діяльності в сучасному світі пов’язані з процесами глобалізації, формуванням пріоритетів стійкого розвитку цивілізації й інформатизацією суспільства. Нині інформаційно-аналітична діяльність – це особлива сфера людської діяльності, покликана забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій через переробку вихідної інформації й здобуття якісно нових знань.

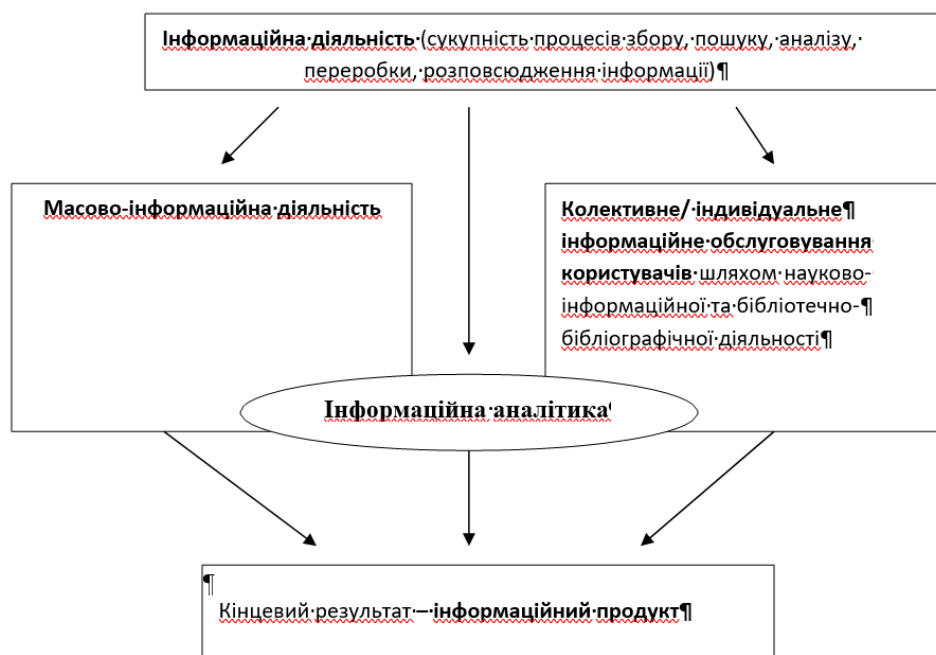

Рис.1. Місце інформаційної аналітики в структурі інформаційної діяльності

Таким чином, інформаційна аналітика займає особливе місце в структурі інформаційної діяльності, є її специфічним різновидом. Аналітичний компонент пронизує усі види інформаційної діяльності, оскільки без елементарного аналізу інформації неможливий жоден інформаційний процес. Але в інформаційній аналітиці як в окремому виді діяльності ступінь аналітичності та системності найвищий.

Основною рисою, яка відрізняє інформаційну аналітику від інших видів інформаційної діяльності, є те, що вона не тільки інформує споживача, але й створює нові знання.

Інформаційна аналітика виконує, насамперед, завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому аспекті з науковою

(виробництво нового знання) й управлінською (розробка варіантів вирішень, сценаріїв) діяльністю. При цьому аналітика розглядається як дисципліна, що поєднує три найважливіші компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення цього процесу й технологічно-методологічне забезпечення розробки та створення інструментальних засобів для її здійснення. Аналізуючи взаємовідносини інформаційної аналітики з бібліотекознавством, слід зауважити, що останнє тісно поєднує в собі як науковий, так і управлінський компоненти. Крім того, саме бібліотечно-інформаційна сфера, про що докладніше йтиметься далі, значною мірою сприяла становленню інформаційної аналітики, еволюції її методів та принципів організації діяльності.

3.Перші держави і відповідний управлінський апарат зумовили виникнення певних категорій людей, для яких переробка знань стала однією з найважливіших складових їхньої професійної діяльності. Джерела аналітичної діяльності сягають часів Сократа, котрий широко використовував діалоговий спосіб вирішення завдань, але основоположником аналітики все ж вважають Аристотеля, який у фундаментальній праці “Аналітика” заклав основи аналітичного мислення. Він запропонував поняття аналізу (грец. analysis – розкладання, розчленовування, розбір) – методу дослідження, сутність якого полягає в тому, що досліджуваний предмет подумки або практично розчленовується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний з яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу – відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до простішого.

Відомо, що на ранній стадії розвитку науки і техніки багато допоміжних дій, які забезпечують продуктивність основної діяльності (оформлення, збирання, аналітико-синтетична обробка, збереження, пошук та поширення інформації) працівники інтелектуальної сфери виконували самостійно. Але поступово, з поширенням та ускладненням видів комунікацій, питома вага допоміжних операцій стала настільки значною в загальному балансі часу працівників інтелектуальної праці, що це почало негативно впливати на ефективність їхньої праці. Виникла необхідність спочатку в інформаційних, а пізніше – інформаційно-аналітичних фахівцях, для яких виконання тих чи інших операцій щодо забезпечення функціонування соціальних комунікацій стає професією. Так, починаючи з XIX ст., відбувається процес інституціоналізації в бібліотечно-бібліографічній діяльності, архівній справі, редакційно-видавничій галузі тощо. Наприкінці XX ст. зазначений процес сприяв виникненню таких професій, як інформатори-аналітики, когнітологи та ін.

Особливо слід відзначити той факт, що саме бібліотечні теорія та практика мають пріоритет у систематичній організації інформації та знань. Саме в стародавніх бібліотеках почали створювати спеціальні «фонди зафіксованих знань», розробляти прийоми полегшення доступу до фондів у формі класифікацій, каталогів, бібліографічних покажчиків, рефератів та інших пошукових посібників, описувати зміст бібліотечних фондів відповідно до ретельно розроблених моделей структури та взаємозв'язків між галузями знань і дисциплінами. Аналітична робота при цьому є необхідною складовою цих напрямів бібліотечної діяльності.

У межах давніх бібліотек часто проводилися фундаментальні дослідження й отримувалися теоретичні результати світового рівня, створювалися шедеври мистецтва, здійснювалась підготовка кадрів вищої кваліфікації. Яскравий приклад такої суспільної інституції – Олександрійська бібліотека. За обсягом фондів Олександрійська бібліотека була найбільшою для свого часу, вона зберігала всі відомі тексти античності. Але, віддаючи належне обсягу й універсальності цього інформаційному ресурсу, слід наголосити: світову славу бібліотека здобула завдяки видатним ученим і митцям, які працювали в її стінах понад 2 тис. років тому, та створеним ними науковим і мистецьким творам. Саме тут Евклід (бл. 365 — бл. 300 до н. е.) створив засади математики, Ератосфен (бл. 275 — бл. 194 до н. е.) вперше визначив діаметр земної кулі, Клавдій Птолемей написав трактат "Альмагест", що понад тисячоліття був класичною основою астрономічних знань. Навіть цих трьох імен

достатньо для твердження — у складі Олександрійської бібліотеки існувала справжня академія наук. Слід додати, що в ній поет Аполлон Родоський (бл. 265 — бл. 215 до н. е.) створив знамениту "Аргонавтику", зусиллями ЗенодотаЕфеського (бл. 325 — 260 до н. е.) та послідовників фактично започатковано філологію: граматику, критику тексту, літературну критику тощо. В Олександрійській бібліотеці існував вищий навчальний заклад: одним з його випускників був Архімед.

Тому не дивно, що вже знамениті «Таблиці тих, хто прославився в всіх галузях знання» Каллімаха, хоча й були створені на базі фондів Олександрійської бібліотеки, не можна розглядатися лише як її каталог. Радше «Таблиці» являли собою опис усіх праць того періоду, незважаючи на наявність даних творів у фондах Олександрійської бібліотеки.

Важливими особливостями видатної праці Каллімаха є її таблична форма, розміщення авторів згідно з алфавітом або в хронологічному порядку, поодинокі згадування окремих творів тощо. Зважаючи на те, що значення «Таблиць» «як посібника для відвідувачів Олександрійської бібліотеки було втрачене ними досить рано, оскільки фонди її зазнавали безперервних змін», можна припустити, що «Таблиці» переважно використовувались як довідник. При цьому праця Каллімаха мала своє доповнення. Відомий грамастик, співробітник Олександрійської бібліотеки Аристофан з Візантії у своїй праці «Про таблиці Каллімаха» виправив і доповнив працю останнього.

У цій та деяких пізніших античних працях біобібліографічної спрямованості, зважаючи на мету створення, послідовність подання матеріалу й особливості його використання, можна констатувати і прояв ознак оглядово-аналітичних документів. Зокрема, «Книга про знаменитих мужів» Ієроніма Стридонського, що написана близько 392 р., складається з переліку ста тридцяти п'яти християнських письменників, починаючи від апостолів та закінчуючи сучасниками Ієроніма і ним самим (останнє ім'я в спискові – він сам). Запис про кожного письменника містить елементи біографічного й критико-бібліографічного типу. Указуються (по можливості) роки життя письменника, найважливіші етапи діяльності і його праці.

Твір Ієроніма мав великий успіх серед його сучасників і найближчих нащадків. Про це свідчить хоча б той незвичайний факт, що в найближчі наступні сторіччя «Книга про знаменитих мужів» була перекладена з латинської мови на грецьку. Цим перекладом грецька церковна література, що була на той час багатшою за латинську, немовби визнавала, що подібної самостійної праці в неї не було. Слід особливо відзначити той факт, що зазначений твір мав зручну для довідкових цілей форму. Кожному згаданому в книзі письменникові приділена одна, хоча й різних обсягів, глава. Імена цих письменників подаються в певній, легко доступній (хронологічній) послідовності. Відхилення від такої упорядкованості є суто випадковими і пояснюються помилками автора й несприятливими для нього умовами роботи. Слід відзначити ще одну деталь: до цієї книги автор або хто-небудь з ранніх її переписувачів створили «зміст», що також полегшило її використання в довідкових цілях.

Праця Ієроніма стала прототипом і зразком для праць пізніших письменників. Так, безпосереднім посиланням на неї починає свою написану в другій половині V ст. «Книгу про церковних письменників» Геннадій, пресвітер Марсельський. Його праця мала за мету продовжити однойменне дослідження Ієроніма. Побудоване за тим же принципом, що й остання праця, ця «Книга» складається з дев'яноста дев'яти біобібліографічних заміток про тих письменників, які не відзначені з якої-небудь причини Ієронімом, і тих, що жили після нього. При цьому сота й остання глава – за створеним Ієронімом прецедентом – присвячена самому Геннадію.

Загалом можна констатувати, що технологія і методика інформаційно-аналітичної діяльності значною мірою поступово та систематично розвивалися саме в працях бібліотечно-бібліографічного спрямування (Кассіодора Сенатора, Ісідора Севільського, ІльдефонсаГоледського, Вінцента з Бове, Рішара Фурніваля, Габрієля Ноде та ін.), до виникнення в XVII ст. перших наукових журналів і початку систематичного реферування наукових праць. Аналітична функція однаково була притаманна діяльності в бібліотеці з

моменту її оформлення в окрему сферу соціальної діяльності. Її перетворення на окремі прийоми, методи і технології, її організаційне становлення відбулося паралельно з розкриттям суспільних функцій бібліотек та виконанням бібліотеками суспільних і виробничих завдань.

Процес інституціоналізації інформаційно-аналітичної діяльності, що, як зазначалося вище, триває кілька останніх десятиріч, в організаційному плані проявився створенні спеціальних інформаційно-аналітичних служб і підрозділів.

Як уже зазначалося, ІАД – галузь людської діяльності, мета якої – забезпечення інформаційних потреб суспільства за допомогою аналітичних і інформаційних технологій, завдяки переробці вихідної інформації й здобуття якісно нового знання. При цьому вона є наскрізною для всіх сфер соціальної діяльності, притаманних суб'єкту на різних рівнях її організації — соціуму, колективу (групі), індивіду. Тобто інформаційна аналітика виконує насамперед завдання якісно-змістового перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому сенсі з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю.

Відомо, що на початкових етапах розвитку науки процеси пізнання й виявлення можливостей технічного та практичного використання пізнаних властивостей, явищ і закономірностей природи найчастіше здійснювалися тим самим суб'єктом. Поглиблення поділу наукової праці призвело до спеціалізації суб'єкта наукової діяльності, зосередженні зусиль на якомусь окремому виді наукової праці. Різноманіття об'єктів пізнання набуло втілення в предметній диференціації наукового знання й виявленні безлічі наукових дисциплін і напрямів.

Протиріччя між загальним характером продукту пізнання й індивідуальною формою його одержання в процесі мислення окремої людини усунено давно. Як засіб спілкування виникли мова, потім писемність, а з нею – матеріальні носії зберігання й передачі результатів розумової діяльності людини. Саме закріплення наукового знання на матеріальних носіях дозволило поширювати наукові результати, обмінюватися ними в зручній для споживача формі. Виникла необхідність уведення в організаційний механізм науки такої структурної ланки, представники якої здійснювали б обмін інформації й інформаційне забезпечення споживачів, трансформацію наукових знань у науково-технічну інформацію, перетворення надлишкової, неорганізованої інформації на інформацію, що за видом, обсягом і формою була б зручною для споживання. Тобто ефективне виробництво науково-технічних знань і рішень за сучасних умов неможливе без розвинутої сфери наукових комунікацій, де нові знання й рішення перетворюються на науково-технічну інформацію (НТІ): публікації, описи відкриттів, винаходів, звіти, технічну документацію та ін. З цими процесами тісно пов'язані операції переробки первинної НТІ на вторинну, збір, накопичення, поширення всіх видів НТІ, доведення інформації до споживача. Усі підвиди науково-інформаційної діяльності – це взаємозалежні ланки єдиного технологічного ланцюжка, що забезпечує єдність виробництва, обміну, розподілу й споживання продукту наукової діяльності.

Інформаційно-аналітичне обслуговування української науки та виробництва до останнього десятиріччя минулого століття здійснювали органи Державної системи науково-технічної інформації (ДСНТІ) СРСР, яка охоплювала всі галузі народного господарства та мала свої осередки в усіх регіонах країни. Характерними ознаками ДСНТІ були ієрархічність побудови та відповідність структурі управління народним господарством.

Українська наукова література була складовою загального потоку наукових джерел, що підлягали аналітико-синтетичній обробці в системі органів ДСНТІ СРСР. Також необхідно констатувати, що певного розвитку в Україні в радянський період набула й науково-аналітична діяльність (вона завжди відіграла важливу роль в інформаційному забезпеченні економіки, науки, освіти, культури). Науково-аналітичні огляди, які є результатом цієї діяльності, дозволяють надати споживачам у концентрованому вигляді узагальнену проблемно-концептуальну інформацію, що синтезує дані, опубліковані в розрізних джерелах. Обґрунтування та прийняття управлінських рішень у всіх сферах суспільного життя

неможливі без використання науково-аналітичної інформації. Її підготовка завжди була завданням центрів регіональної інформації із суспільних наук. Але цей напрям роботи був найменше розвинений на той час.

Слід зазначити, що ДСНТІ функціонувала на основі розподілу функцій між інформаційними органами різних рівнів у збиранні, опрацюванні, збереженні та поширенні НТІ. При цьому основним виробником інформації (бібліографічної, реферативної, фактографічної, прогнозно-аналітичної) були інформаційні та бібліотечні центри, що склали верхній рівень ДСНТІ. Саме тут опрацьовувався весь потік світової науково-технічної літератури. Багатогалузеве охоплення, одноразова бібліографічна обробка матеріалів, створення взаємодоповнюючих інформаційних посібників забезпечували конкурентоспроможність видань цих органів, вони користувалися великим попитом серед науковців, дослідників та інших споживачів бібліографічної продукції. Це був так званий низхідний потік інформації.

Другий потік утворювали неопубліковані документи, в яких наведені результати науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), технологічний досвід, раціоналізаторські пропозиції тощо. Такі документи, зазвичай, надходили з низових осередків до центральних галузевих органів, де синтезувалися та висвітлювалися у виданнях інформаційного органу відповідної галузі. Цей потік дістав назву висхідного. Саме на основі такого розподілу потоків інформаційних джерел було скоординовано діяльність між окремими ланками ДСНТІ.

Нині результати інформаційно-аналітичної діяльності, засоби для їх створення та процеси підготовки інформаційних документів дедалі частіше об'єднуються поняттям «інформаційно-аналітичні дослідження». Останні зумовлюють необхідність систематичного виявлення:

- 1) проблемних ситуацій у базовій діяльності користувачів (чи проблемних питань галузі в цілому), що потребують вирішення;
- 2) підготовку інформаційних документів, які є підґрунтям для прийняття управлінських рішень.

При цьому слід особливо підкреслити, що в нашій країні саме в ДСНТІ значною мірою відбувалося становлення ІАД, як з науково-практичної (наприклад, розробка методик створення оглядово-аналітичних документів), так і організаційної (створення спеціалізованих ЦАІ, консультативних бюро, центрів документації, спеціальних підрозділів у галузевих, регіональних інститутах і центрах науково-технічної інформації) точок зору. Тобто були розроблені нові структурні схеми низових інформаційних служб, адаптовані до відповідних форм організації НІД, науково-виробничих об'єднань тощо.

4. Одним із показників якісної роботи аналітиків в інформаційно-аналітичному супроводі всіх рівнів вироблення управлінських рішень у бібліотечному соціальному інституті (БСІ) є забезпечення органів влади такими інформаційно-аналітичними продуктами і рекомендаціями, які відбивають повну картину розвитку ситуації в певній суспільній сфері та можливих варіантів керування нею. Зростання ефективності цієї роботи пов'язано із забезпеченням деяких вимог, які зумовлені практичними міркуваннями стосовно постійного процесу вдосконалення результативності роботи державного апарату, підвищення її оперативності, дієвості, багатофакторного охоплення реальності із забезпеченням об'єктивності.

Для організації своєчасної підготовки таких продуктів необхідне налагодження процесу переробки інформаційних потоків та масивів, що відображають конкретні суспільні явища, організацію оперативного, якісного пошуку за допомогою використання якнайбільшої кількості інформаційних систем, відбору відповідних матеріалів та їх аналізу

У процесі організації ефективного інформаційно-аналітичного супроводу управлінської діяльності на всіх рівнях БСІ актуальним є впровадження досвіду передових країн світу. Він свідчить, що забезпечення якісних параметрів процесу управління стало можливим завдяки прискореному використанню інтелектуально-інформаційних ресурсів за одиницю часу. Особливо в державних структурах влади і бізнесу цих країн високо оцінюють знання як стратегічний ресурс (моделі, правила, ідеї, дії в конкретних ситуаціях та ін.). Він містить інтелектуальне багатство суспільства, відображає досягнення науки, освіти, культури й інших сфер людської діяльності і матеріалізується в науково-технічній літературі, науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських розробках, розпорядчих і нормативних документах, засобах масової інформації тощо.

Крім того, якісний результат інформаційно-аналітичної діяльності в системі бібліотечно-інформаційного забезпечення суспільства сприятиме зменшенню обов'язкового інформаційного навантаження на всі ділові сфери, зокрема й управлінську. У першу чергу це стосується подолання суперечності між наявністю величезних обсягів інтелектуально-інформаційних ресурсів, що циркулюють і зберігаються в інформаційних системах, та можливостями переробки і використання знань. Подоланню такої суперечності сприятиме налагодження співробітництва управлінських структур з інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек, розподілом функцій, пов'язаних з обробкою інтелектуально-інформаційних ресурсів.

Перед бібліотечними закладами різних рівнів постає об'єктивна необхідність створення сучасних інтелектуально-інформаційних продуктів, що мають відповідати потребам усіх сфер суспільства, зокрема й управлінської, з урахуванням специфіки її поточної діяльності в умовах оперативного прийняття рішень при високих темпах сьогодення.

Необхідно сформувати теоретико-методологічні засади розвитку спеціалізованих інформаційно-аналітичних структур бібліотек таким чином, щоб вони стали своєрідним мостом між знанням та інформаційними потребами користувачів. У зв'язку з цим, як доводить практика організації роботи інформаційно-аналітичних структур, доцільним є налагодження замкнутого циклу відбору, накопичення, систематизації, зберігання, використання інформації, перетворення безсистемних даних, інших розпорошених знань на інформаційно-аналітичний продукт для задоволення запитів та потреб користувачів бібліотек, матеріал, що містить осмислені відомості, що ґрунтуються на зібраних, оцінених і витлумачених фактах, викладених таким чином, що виразно видно їх значення для вирішення будь-якого конкретного завдання.

Таким чином здійснюються розвиток інформаційно-аналітичної функції бібліотек, формування інформаційно-аналітичних ресурсів (фактографічних, фрагментографічних, персональних, адресно-довідкових, оглядово-аналітичних, повнотекстових баз даних(БД)), з урахуванням специфіки аналітичних досліджень, опанування аналітичних технологій продукування якісного інформаційно-аналітичного матеріалу, використання за призначенням комп'ютерних технологій переробки потоків і масивів інформації, як власних, так і інших суб'єктів соціальних комунікацій (засобів масової інформації, центрів моніторингу, електронних ресурсів Інтернету, соціологічних служб тощо.).

Отже, теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек мають спрямовуватися на виробництво різноманітних, відповідно до запитів сучасних користувачів бібліотек, інтелектуально-інформаційних ресурсів (фактографічних, фрагментографічних, персональних, адресно-довідкових, оглядово-аналітичних, повнотекстових БД тощо) і водночас на забезпечення розвитку процесу вдосконалення рівня власних аналітичних матеріалів як важливої форми розкриття знань, зосереджених в інформаційних ресурсах.

Як доводить практика інформаційно-аналітичних структур провідних бібліотек як світу (бібліотека Конгресу США) так і вітчизняних (НБУВ), теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, повинні забезпечити вдосконалення

її технологій відповідно до запитів користувачів бібліотек, активізацію ефективного використання інформаційних, організаційних та кадрових ресурсів бібліотеки у процесі виробництва різноманітних інформаційно-аналітичних продуктів і послуг.

У контексті виробництва бібліотеками якісного інтелектуально-аналітичного матеріалу, що відповідає запитам системи державного управління, доцільним є використання інформації вищої за рівнем – узагальнення описів фактів і процесів, вияв їх певних характеристик чи ознак. Особливу роль як на нині, так і в найближчий період у виробництві інформаційно-аналітичних матеріалів відіграватиме система засобів масової інформації, інформантств, інших, певною мірою прирівнюваних до них джерел оперативної електронної інформації, які фінансують зацікавлені державні органи, громадські, політичні та економічні структури, як джерел оперативної інформації, що стосується всіх сфер життя суспільства. З використанням Інтернет-технологій вони становлять потужний масив інформаційних потоків і соціальних комунікацій як відкритої системи віртуальної соціокультурної діяльності, що безперервно розвивається.

Застосування якісно нових підходів щодо інтенсифікації використання науково-інтелектуального доробку в виробництві аналітичних матеріалів бібліотек зумовлюється посиленням як глобалізаційних процесів, так і глобального інформаційного простору на розвиток суспільних відносин у нашій державі. З одного боку, державні органи влади України, а також інших країн, що здійснюють свою діяльність у період державотворчих процесів, потребують ґрунтовних високоінтелектуальних прогресивних знань світового досвіду з питань розвитку державності. Використання інтелектуальних напрацювань глобального інформаційного простору сприятиме збагаченню аналітичних матеріалів порівняльним аналізом передової державотворчої і законодавчої зарубіжної практики, розвитку управління політичними, суспільними, економічними процесами тощо. Це, у свою чергу, прискорить упровадження через аналітичні структури бібліотек у сферу державного управління передових світових розробок, які були практично апробовані. Більше того, це надає змогу в процесі аналітичних досліджень відстежити як зовнішні умови реалізації Україною національного стратегічного курсу, так і сприйняття зарубіжним середовищем зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних ініціатив України, що уможливорює своєчасне коригування прийнятих рішень органами державної влади.

З іншого – глобальний інформаційний простір, зі збільшенням у ньому обсягів наявних до використання інтелектуально-інформаційних ресурсів, дедалі більше впливає на спонукальні мотиви для виробництва нових знань, і не лише позитивно. Вплив глобального інформаційного простору зумовлений поширенням засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій інтелектуально-інформаційних продуктів, зміст яких підпорядкований інтересам інших держав, транснаціональних корпорацій, міжнародних організацій тощо, що збільшує можливість їх використання у процесі продукування аналітичних матеріалів. Для інформаційно-аналітичних структур бібліотек ця проблема є особливо нагальною, оскільки існує необхідність в аналітичних розробках щодо перспектив розвитку зовнішньої діяльності України зважати на міжнародні інтереси і водночас забезпечувати інтелектуально-інформаційне підґрунтя для реалізації власних національних пріоритетів розвитку держави; мінімізувати негативні наслідки таких зовнішніх впливів, які межують із втручанням у внутрішні справи, зокрема внутрішньополітичні.

Перспективи розвитку бібліотечної інформаційно-аналітичної діяльності щодо супроводу роботи владних структур, що зумовлено тенденціями загальноцивілізаційних процесів і внутрішньосуспільними соціокультурними трансформаціями, дедалі виразніше пов'язуватимуться з підвищенням рівня інтелектуалізації технологій виробництва аналітичних матеріалів, збільшенням наукоємності, знанневої, інноваційної складових в аналітичних розробках як чинників прогресу будь-якої суспільної сфери, зокрема державного управління. Серед іншого, запровадженням оптимальних методів досліджень суспільних процесів (явищ) на базі використання необхідного обсягу якісних знань

наукового плану, необхідних для виконання аналітичних завдань щодо забезпечення ефективності результатів рішень органів державної влади.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення терміну “інформаційна аналітика”.
2. Охарактеризуйте сутність та особливості інформаційно-аналітичної діяльності.
3. Назвіть історичні джерела інформаційної аналітики.
4. Сформулюйте основні завдання інформаційної аналітики.
5. Охарактеризуйте місце інформаційної аналітики в структурі бібліотечної діяльності.

Лекція 2. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ СЛУЖБИ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Основні питання теми:

1. Інформаційно-аналітичні служби: історія появи та розвитку
2. Особливості діяльності інформаційно-аналітичних служб

Мета лекції: розглянути еволюцію інформаційно-аналітичних служб та специфіку їх роботи за сучасних умов

1. Найрозвиненішою суб'єктною формою аналітичної діяльності є аналітичні організації, центри, "фабрики думки". Як зазначає П. Діксон, «вони не створюють майже нічого речовинного, крім паперів. Головний їх продукт – це теоретичні вишукування, зазвичай подані у формі звітів або досліджень, що являють собою варіанти різних заходів, оцінки, проекти, теорії, рекомендації, попередження, перспективні плани, статистичні зведення, прогнози, описи методів, тести, аналізи або просто нові ідеї».

Ведучи мову про появу інформаційно-аналітичних служб, слід ще раз наголосити, що ДСНТІ, працюючи для різних категорій споживачів, виконувала практично всі види інформаційної роботи, наочним результатом чого були різноманітні типи інформаційних видань (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних і прогностичних). При цьому, саме аналітико-прогностичний напрям діяльності ДСНТІ потребував подальшого розвитку та вдосконалення. Останнє, було зумовлене двома основними взаємозалежними чинниками.

По-перше, для того, щоб споживачі (вчені, фахівці, керівники) мали можливість швидше використати із усе зростаючого потоку релевантну для них інформацію, ДСНТІ взяла на себе функцію аналізу й синтезу НТІ. Оскільки процес пізнання передбачає три етапи, де: на першому на основі спостережень набувається досвід і виходить інформація для аналізу; на другому з отриманої на першому етапі інформації виділяється істотне, формулюються узагальнення й висновки; на третьому отримані на другому етапі висновки перевіряються на практиці й використовуються в людській діяльності, то будь-яке наукове дослідження можна розглядати як процес аналітико-синтетичної переробки безлічі наукових відомостей. Продукти такої переробки інформації створюються як у процесі дослідницької, так і науково-інформаційної діяльності. При цьому в галузі науково-інформаційної діяльності прийнято розрізняти такі основні види аналітико-синтетичної обробки документів: бібліографічний опис, індексування, анотування, реферування, науковий переклад, складання оглядових документів, вилучення фактів та ін.

По-друге, саме підготовка оглядів науково-технічної літератури й щорічних доповідей про найважливіші вітчизняні й зарубіжні досягнення в галузі науки, техніки й виробництва стали найскладнішим видом аналітико-синтетичної обробки НТІ. Це відбилося і на організаційно-інституціональному рівні: наприкінці 1960-х – початку 1970-х рр. виникли інформаційні органи нового типу – центри аналізу інформації, одним з головних завдань яких стала підготовка аналітичних оглядів. Зазначені установи почали здійснювати «фільтрацію» наукової інформації з певної проблеми, відбір тієї, що відповідає встановленим вимогам за вірогідністю, точністю й повнотою, її інтерпретацію й синтез з метою здобуття нового знання. Провідну роль у таких центрах відіграють професіонали, котрі активно працюють у відповідній галузі науки й техніки – учені й фахівці, що створюють, по суті, нову інформацію.

Пізніше такі центри почали об'єднуватися в загальнонаціональні системи. Зокрема Національне бюро стандартів США створило мережу центрів аналізу інформації – Національну систему стандартних довідкових даних. У Радянському Союзі з метою забезпечення збору, обробки й видачі інформації про властивості речовин і матеріалів, а також спеціальної оцінки її вірогідності була створена Державна система стандартних довідкових даних. Міжнародна рада наукових союзів утворила Комітет з науково-технічних даних, сфера інтересів якого полягає в кількісній інформації про властивості речовини,

експериментальних даних біологічних, геологічних наук, астронавтики тощо. Таким чином, уже в середині 1980-х рр. центри аналізу інформації стають важливою ланкою сучасної системи наукової комунікації.

При цьому слід відзначити певні відмінності в організації аналітичної діяльності за кордоном та у вітчизняній практиці. Так, за кордоном аналітичну обробку інформації здійснюють центри аналізу інформації (ЦАІ). Основними функціями ЦАІ є глибокий аналіз і синтез тематичного змісту науково-технічної інформації з метою «збагачення» даними, необхідними для управління науковою діяльністю та виробництвом. Аналогом зарубіжних ЦАІ в СРСР стали підрозділи аналізу й узагальнення інформації (ПАІ), що здійснювали пошук, оцінку, відбір, накопичення, аналіз і синтез науково-технічної інформації з конкретної тематики, необхідної для прийняття обґрунтованих рішень під час планування й проведення наукових досліджень та різноманітних науково-виробничих проблем і забезпечували на цій основі цілеспрямоване тематичне оперативне обслуговування споживачів (абонентів ПАІ). ПАІ були науково-дослідними підрозділами й входили до складу органу НТІ або тематичного підрозділу, що був провідним з даного напрямку науки й техніки.

2. Таким чином, у другій половині минулого століття пліч-о-пліч з органами НТІ, які виконують функції обробки інформації й інформаційного забезпечення споживачів інформації за допомогою інформаційних систем, традиційних і автоматизованих, у різних галузях науки й техніки, управлінні, економіці створені й динамічно розвиваються ЦАІ. Їх функціями є не тільки функції органів НТІ, але й глибокий аналіз і синтез тематичного змісту НТІ з метою своєрідного «збагачення» даних, необхідних для управління науковою діяльністю та виробництвом. Аналіз і синтез інформації передбачають вирішення таких завдань: пошук й опис закономірностей інформаційних потоків і даних, зокрема виявлення відсутніх даних і перевірку їх вірогідності; структурування й аналіз тематичних напрямів з метою визначення їхньої важливості для науково-технічного прогресу; створення інформаційних моделей, що описують тенденції і процеси розвитку галузей науки та техніки, тематичних напрямів, окремих об'єктів; розробка інформаційних моделей колективів споживачів інформації з метою програмно-цільового інформування, що передбачає прогнозування інформаційних потреб.

Відмітною ознакою як ЦАІ, так і ПАІ є їх орієнтація на дійсні інформаційні потреби, або так звані об'єктивні інформаційні потреби, які визначаються в процесі аналізу поведінки фахівців, керівників, під час прийняття ними рішень з науково-виробничої діяльності. Тобто в структурі інформаційних потреб визначаються такі потреби абонентів, для задоволення яких необхідна підготовка оглядово-аналітичних документів у ЦАІ (ПАІ). Підготовка останніх базується на основних процесах обробки документальних джерел. Головними серед них є:

- 1) виявлення в документах і систематизація відомостей та кількісних даних, які характеризують різні аспекти стану розглянутого об'єкта;
- 2) оцінка новизни, достовірності та взаємозалежності відібраних даних, їх доповнення та уточнення змісту;
- 3) логічна переробка отриманих даних з метою одержання нової інформації щодо стану певної галузі суспільної діяльності, тобто визначення досягнутого рівня, тенденцій і перспектив розвитку.

За результатами переробки першоджерел створюються оглядово-аналітичні документи: огляди, щорічні доповіді про найважливіші досягнення в певній галузі, аналітичні довідки, інформаційні повідомлення тощо. При цьому зміст інформаційно-аналітичних (оглядових) документів висуваються має відповідати таким вимогам: актуальність, достовірність, об'єктивність, фактографічність, наявність висновків та їх обґрунтованість, стислість.

Головними факторами інституціоналізації інформаційно-аналітичної діяльності в структурі соціально-комунікаційної діяльності є інформатизація, глобалізація й інтелектуалізація суспільних відносин як підґрунтя розвитку сучасної інформаційної

цивілізації та становлення суспільства знань. Ці процеси зумовили не тільки збільшення обсягів інформації й забезпечення віддаленого доступу до масивів структурованих знань, а й переосмислення значення інформації (знань) у системі стратегічних ресурсів, засобів їх обробки, представлення і використання. Застосування технологій інформаційно-аналітичної діяльності дозволяє структурувати наявні інформаційні ресурси документно-інформаційних структур і використовувати їх як моделі консолідованої інформації, які частково чи повністю відбивають контент соціоінфосфери, універсум знань, здобутих суспільством.

Питання для самоконтролю:

1. Сформулюйте передумови появи інформаційно-аналітичних служб.
2. Назвіть час початку інституалізації інформаційно-аналітичних служб.
3. Порівняйте специфіку виникнення вітчизняних та західних інформаційно-аналітичних служб.
4. Назвіть фактори інституалізації інформаційно-аналітичних служб.
5. Сформулюйте основні процеси обробки документальних джерел в інформаційно-аналітичних службах.

Лекція 3. ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА В СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основні питання теми:

1. Специфіка аналітики як сфери інтелектуальної діяльності.
2. Інтелектуалізація суспільних відносин як фактор розвитку інформаційно-аналітичної діяльності
3. Організаційно-функціональні трансформації системи соціальних комунікацій як фактор розвитку інформаційно-аналітичної діяльності

Мета лекції: розглянути місце інформаційної аналітики в структурі соціально-комунікаційної діяльності.

1. Соціально-політичні, технологічні та ринкові переміни та реформи об'єктивно привели до необхідності істотної зміни інформаційних відносин в українському суспільстві. Незважаючи на значне розширення останнім часом ринку інформаційних послуг і продуктів, інформаційно-аналітичне забезпечення органів державного управління, господарюючих суб'єктів і громадян як і раніше залишає бажати кращого. Можливість доступу до інформації, як правило, обмежена її відомчою приналежністю й найчастіше обумовлена посадою і соціальним статусом споживача. Не вирішена й проблема доступу до територіально вилучених інформаційних ресурсів.

Перешкодами на шляху узагальнень є обмеженість і закритість емпіричного матеріалу, роль якого відіграють характеристики різних аспектів діяльності аналітичних інституцій. Певну проблему становить і деяка термінологічна невизначеність щодо різних видів аналітики: інформаційної, політичної, державно-управлінської тощо. Наприклад, у розробленій Ю. Сурміним класифікації аналітичної діяльності, в якій наведено понад 30 видів аналітики, починаючи з політичної, економічної і закінчуючи теоретичною, інформаційна аналітика навіть не згадується (Таб. 1.).

Таблиця 1.

Класифікація аналітичної діяльності

Підстава класифікації	Види аналітичної діяльності та їх характеристика
За типом ціннісної орієнтації	Конструктивна аналітика орієнтована на творче вирішення проблеми з погляду суспільного блага. Деструктивна аналітика спрямована на руйнування, розпалення конфліктів, досягнення результату за рахунок суспільного блага
За типом об'єкта аналізу (сфери положення проблеми)	Економічна аналітика орієнтована на дослідження економічних явищ, об'єктів і процесів, залежно від величини об'єктів поділяється на макроекономічну і мікроекономічну аналітику. Екологічна аналітика осмислює екологічні системи, взаємодії людини й природи. Управлінська аналітика припускає дослідження управлінських систем, особливо процесів прийняття рішень. Соціальна аналітика припускає аналіз об'єктів, явищ і процесів соціальної сфери суспільства. Політична аналітика відображає політичні явища, інститути і процеси (містить у собі власне політичний аналіз й аналіз політики як об'єкта). Педагогічна аналітика спрямована на вивчення процесів виховання. Ментальна аналітика досліджує духовні процеси
За типом курируючої	Філософська аналітика - це осмислення всього суцього з позицій філософії.

науки	<p>Аксіологічна аналітика - розуміння цінності явищ із позиції науки про цінності.</p> <p>Прогностична аналітика орієнтована на використання досягнень прогностики, осмислення явищ сьогодення з позиції запитів майбутнього.</p> <p>Історична аналітика вивчає явища минулого, а також сьогодення в аспекті наступності, з позицій історичної науки.</p> <p>Економічна аналітика -дослідження на інструментальній базі економічних наук.</p> <p>Політологічна аналітикаосмислює політичні об'єкти, інститути, процеси з позиції політології.</p> <p>Соціологічна аналітикаґрунтується на вивченні суспільства і його підсистем з позицій соціологічної науки.</p> <p>Праксеологічна аналітикаорієнтована на дослідження ефективності й раціональності діяльності з погляду праксеології.</p> <p>Психологічна аналітикавикористовує арсенал психології.</p> <p>Культурологічна аналітиказастосовує культурологію.</p> <p>Етична аналітикаґрунтується на принципах етики.</p> <p>Естетична аналітика вивчає явища з позицій естетики</p>
За типом домінуючого методу	<p>Системна аналітиказастосовує системний підхід (структурний, функціональний, структурно-функціональний).</p> <p>Логічна аналітикаґрунтується на інструменті логіки.</p> <p>Причинно-наслідкова аналітикаспирається на причинно-наслідковий підхід до явищ дійсності.</p> <p>Проблемна аналітика припускає застосування проблемного підходу до вивчення реальності.</p> <p>Статистична аналітикаґрунтується на принципах і методах статистики (кореляційний, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, коваріаційний різновиди аналізу).</p> <p>Програмно-цільова аналітика спирається на програмно-цільовий метод.</p> <p>Балансова аналітикаґрунтується на методі балансу.</p> <p>Ситуаційна аналітикаприпускає осмислення складних ситуацій</p>
За рівнем пізнання	<p>Методологічна аналітикаприпускає осмислення об'єктів і процесів з погляду принципів, методів, прийомів.</p> <p>Теоретична аналітикаявляє собою аналіз із позицій уже наявної теорії або її побудови.</p> <p>Емпірична, або фактологічна аналітикаорієнтована на виявлення фактів та їх закономірностей</p>
За місцем у дослідженні	<p>Первинна аналітикавиступає складовою дослідницького процесу одержання й осмислення результатів.</p> <p>Вторинна аналітикаявляє собою осмислення результатів проведених раніше досліджень</p>
За типом організації	<p>Аналітика державних організаційздійснюється в органах державної влади.</p> <p>Аналітика органів місцевого самоврядуванняздійснюється в органах державної влади.</p> <p>Аналітика організацій третього секторуздійснюється суспільними неприбутковими організаціями.</p> <p>Персональна аналітика здійснюється окремими аналітиками без включення їх у спеціальну організаційну структуру</p>

За типом кадрів	Професійна аналітика здійснюється професійно підготовленими кадрами за відповідну винагороду. Непрофесійна аналітика здійснюється людьми без спеціальної професійної підготовки
За ступенем відкритості для суспільства	Відкрита (публічна) аналітика характеризується публічною презентацією результатів аналізу. Закрита аналітика: результати підпадають під державну, корпоративну або службову таємницю
За типом часової детермінації	Актуальна аналітика здійснюється в межах проблем сьогодення. Ретроспективна аналітика орієнтована на проблеми минулого. Прогностична аналітика орієнтована на віддалений результат тих чи інших дій або рішень

Не ставлячи за мету здійснювати детальний термінологічний аналіз, зазначимо, що в політичній (державно-управлінській) аналітиці існують два основні підходи до терміну «аналітика». Передусім під аналітикою розуміють галузь діяльності, що стрімко розвивається і базується на отриманні інформації за допомогою аналітичних методів для потреб практичної діяльності. Аналітика в цьому аспекті постає як діяльність із виробництва знання про процес і в процесі вироблення, прийняття й реалізації політичних рішень.

Інший аспект трактування аналітики – це ототожнення її із прикладною політико-управлінською дисципліною, що використовує безліч методів дослідження й аргументації з метою розробки принципів і методів підготовки, прийняття і реалізації публічно-політичних рішень у проблемних ситуаціях, що є суспільно значущими.

Інформаційна аналітика, яка розглядається як особлива сфера людської діяльності, покликана забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій, завдяки переробці вихідної інформації й здобуттю якісно нового знання, є ближчою до першого з вищенаведених трактувань аналітики. При цьому інформаційна аналітика не обмежується лише політичною сферою.

Інформаційна аналітика, ґрунтуючись на науковому гуманітарному знанні, має справу переважно з феноменологією буття, здійснюючи оцінку фактів і подій, прогнозуючи їх розвиток з урахуванням не тільки узагальнених типових параметрів, але й цілого спектра факторів, зокрема суб'єктивно-особистісних, випадкових впливів, а також свідомих акцій конкуруючих сил, протиборства інтересів, активного втручання соціальних технологій та ін.

При цьому необхідно зважати на те, що інформаційна аналітика нині являє собою соціальне явище, яке швидко розвивається, для якого характерні деякі закономірності. Найважливішою серед них є інституціоналізація інформаційно-аналітичної діяльності, що стає поширеним і впливовим видом соціально-економічної діяльності, яка все сильніше спирається на цінності, норми й стандарти, що формуються в суспільстві.

Зазначимо, що інформаційно-аналітична діяльність є еволюційно об'єктивним процесом посилення комунікаційних функцій в умовах ускладнення соціально-комунікаційної взаємодії. Значний вплив на становлення інформаційно-аналітичної діяльності має такий чинник, як трансформація самого суспільства, в якому значно зросла роль процесів накопичення, зберігання, обробки та розповсюдження документованої інформації, організації інформаційного обслуговування до роботи із конструктами знань. Серед кола питань, які вирішує інформаційна аналітика, можна назвати: аналіз й оцінку стрімко зростаючих потоків інформації, зокрема й мережевих, їх переробка та виробництво інформаційно-аналітичних продуктів згідно з потребами відповідної категорії користувачів; підготовка їх для використання в найзручнішій формі через вивчення та прогнозування інформаційних потреб користувачів.

2. Стадія інформаційного суспільства характеризується зростанням обсягів інформації, прискоренням темпу життя, зростанням кількості комунікативних зв'язків, урбанізацією і

бурхливим розвитком науково-технічного прогресу. Саме ці чинники визначають необхідність переходу до нової стратегії розвитку на основі знань та високоефективних інформаційних технологій, які невблаганно втручаються в усі сфери людської діяльності. Зосередження уваги на сфері інформаційних технологій потребує реалізації не лише відомої концепції чотирьох «і» (інформатизації, індивідуалізації, інтеграції та інтелектуалізації), а й диференціації і спеціалізації.

Головною проблемою країн, що розвиваються, стає так званий «цифровий розрив» або інформаційна нерівність – розрив у можливостях та способі життя між державами, що будують інформаційне суспільство, та рештою держав. Це зумовлює ту увагу, яка приділяється в Україні проблемам інформатизації.

Тісно пов'язана з цими питаннями проблема ефективного використання накопичених у процесі історичного розвитку людства знань, інформаційних ресурсів, що зберігаються на різних, зокрема складних для використання в системі сучасних комунікацій, носіях. Водночас уведення в суспільний обіг цієї інформації в обсягах, співзмірних з обсягами виробництва нової інформації, є принципово важливим для суспільства, оскільки має забезпечувати відповідний орієнтир, спадкоємність наукових, моральних, у широкому значенні культурних традицій розвитку суспільства. Вирішення цієї проблеми нині неможливе без переосмислення ролі системи документно-інформаційних структур у сучасних умовах, уведення як важливих складових цих установ до системи сучасних інформаційних комунікацій.

Під впливом цих процесів активізація запровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій і зростання значення інтелектуальної (знаннєвої) складової в структурі різних сфер діяльності, зумовлює прискорення прогресу сучасного українського суспільства в цілому та всіх його підсистем, зокрема. Постановка такого завдання пов'язана із впливом на розвиток України світових процесів глобалізації, становлення суспільства знань, необхідністю формування сучасного інтелектуального потенціалу нації як основи конкурентоспроможності економіки країни, ефективністю функціонування всіх сфер громадської діяльності, зокрема й державного управління.

Іншими словами, аналітичні служби створюються з метою прийняття соціально значимих управлінських рішень у всіх вузлах інформаційної інфраструктури, де концентруються, переробляються потужні інформаційні потоки. Інформаційна аналітика, використовуючи можливості, надані даними службами, активно оперуючи їх інформаційними продуктами й послугами, виконує насамперед завдання змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому сенсі з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. При цьому найважливішою функцією інформаційної аналітики є виробництво нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації процесу прийняття управлінських рішень.

Українському суспільству необхідні сучасні технології організації та управління, які дозволяють раціоналізувати спільні зусилля кожного соціального інституту, створити ефективну комунікацію між різними активними соціальними одиницями. Під впливом цих процесів своєрідним каталізатором прогресу нинішнього українського суспільства, усіх його підсистем стають активізація впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій і посилення значення когнітивної складової в структурі всіх сфер діяльності, зокрема бібліотечно-інформаційної. Тому нині активно розробляються інформаційно-аналітичні технології, що забезпечують реалізацію соціальних програм та оптимізацію соціальних процесів, зокрема налагодження зворотного зв'язку між владою та суспільством (електронний уряд), упорядкування інформаційного контенту в електронному середовищі.

Ступінь розвитку суспільства визначається співвідношенням обсягів генерованого знання до рівня ефективності його використання в усіх сферах діяльності. У свою чергу, це зумовлює активізацію розробок методик управління не стільки інформаційними потоками, скільки їх змістовною складовою. Доведена особлива роль у цьому процесі бібліотеки як

однієї із найдавніших і найрозвинутіших складових системи соціальних комунікацій (ССК). Ідеться, зокрема, про те, що розвиток інформаційно-аналітичного супроводу різних напрямів діяльності має орієнтуватися на потреби нової ноосферної цивілізації і випереджаючими темпами ефективно використовувати інформацію та її високоорганізовану форму – науково-інтелектуальне знання.

3. Людські відносини, як і саме громадське життя в соціумі, сьогодні без комунікації неможливі. Сучасне суспільство, як функціонально диференційоване, базується на розрізненні автономних функціональних підсистем, до числа яких належать економіка, політика, виховання, релігія, мистецтво й ін. Таке суспільство не можна розглядати як упорядковану цілісність, адже в нього відсутній єдиний центр, або, умовно кажучи, «вершина», з якої можна було б побачити суспільство як ціле. Принцип структурної єдності знищується існуючими розходженнями між функціональними підсистемами, індивідом і колективом, минулим і майбутнім. І тоді на передній план виводиться комунікація.

При цьому, якщо Т. Парсонс розглядав суспільство як чотири основні підсистеми – економічну, політичну, правову, морально-ідеологічну (підсистема підтримки зразка), то в інформаційному суспільстві до них додаються дві важливі й самостійні підсистеми – телекомунікаційна й освітня.

Суть організації результативної роботи сучасних інформаційно-аналітичних установ щодо задоволення інформаційних потреб суспільства полягає в тому, що на будь-який попит інформаційна сфера відповідає практично миттєвим збільшенням відповідної продукції (послуг) чи виникненням нових. За дослідженнями фахівців, сучасний інформаційний сервіс розвивається в напрямі максимального задоволення інформаційних потреб конкретних категорій користувачів (науковців, спеціалістів сфери економіки, політиків, державних службовців, представників владних структур та ін.) в їх практичній діяльності.

Зважаючи на сучасні тенденції інформаційної інфраструктури, можна стверджувати, що рівень розвитку інформаційно-аналітичної діяльності як одного з важливих її елементів визначається не стільки формуванням значних обсягів інтелектуально-інформаційних ресурсів і забезпеченням зручного доступу до них засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій, скільки інтенсивністю їх використання відповідно до потреб суспільства. Тобто особливої уваги потребує переробка в інформаційно-аналітичні продукти і послуги не будь-якої інформації, а передусім тієї її частини, що забезпечує здійснення ефективної діяльності замовникам. У цьому контексті важливою є думка дослідників, що при генерації інтелектуально-інформаційних ресурсів інформація і знання, розміщені в них, без урахування реальних інтересів користувачів стають мертвим капіталом. У зв'язку з цим пріоритетними є питання аналізу й оцінки стрімко зростаючих потоків інформації (знань), їх якісного добору й організації відповідно до потреб відповідної категорії користувачів.

Потребу в оперативно підготовленій інформації (синтезованій інформаційно-аналітичній, оглядово-аналітичній, прогнозно-аналітичній продукції) відчують управлінські структури як держави так і бізнесу. Виникають серйозні проблеми у відповідній категорії користувачів, котрі змушені шукати необхідну інформацію у значних за обсягами, фрагментованих і суперечливих масивах інформації. Характерною ознакою цієї категорії користувачів є те, що в їх діяльності особливо виявляється дефіцит часу при нагальній потребі в якісно обробленій інформації (знаннях) для швидкого прийняття суспільно значущих рішень.

Відповідно до динамічних процесів суспільного розвитку вони потребують швидкої організації цілеспрямованих масивів інтелектуально-інформаційних ресурсів, що відображають закономірність розвитку суспільних процесів, сприяють державним органам своєчасно й ефективно відпрацьовувати методи вирішення широкого спектра проблем соціально-економічного й культурно-політичного життя. Водночас варто зауважити, що державотворча діяльність потребує спеціальних системних процесів інформаційного обміну, встановлення та підтримки постійних зв'язків між владними структурами, державою і

суспільством. У сучасній соціотехніці управління особливе значення має оптимізація інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності, оскільки будь-яка керована система не в змозі функціонувати без налагодження надійного й оперативного зв'язку між суспільством і органами влади та виробляти відповідні рішення без повної, достовірної та оперативної інформації.

Ідеться про інтелектуальні технології аналітики оброблення неструктурованої інформації (знань), на основі яких, зокрема, готується синтезована, оглядово-аналітична, прогнозна, експертна інформація (знання), до якої можна віднести аналітичний огляд видань з основними ідеями, думками щодо означеної проблеми, що надає змогу простежити еволюцію її розвитку, виявити певні закономірності, окреслити на базі аналізу великого масиву інформації вузькоспеціальне питання тощо.

Ці завдання входять до комплексу робіт інформаційно-аналітичних служб (підрозділів), що створюються відповідно до сучасних потреб на аналітичну продукцію та стають важливими елементами інформаційної інфраструктури. Більше того, вони здійснюють дослідження найактуальніших проблем політичного та соціально-економічного розвитку суспільства, надають рекомендації щодо уникнення небажаних ситуацій як для держави в цілому, так і для окремої галузі чи компанії, що сприяє адекватному реагуванню на динамічні зміни в усіх сферах через систему інформаційної інфраструктури.

Таким чином, можна констатувати, що зважаючи на сучасні тенденції становлення інформаційної інфраструктури можна стверджувати, що рівень розвитку бібліотечної діяльності, як одного з важливих її елементів, визначається не стільки формуванням значних обсягів інтелектуально-інформаційних ресурсів і забезпеченням зручного доступу до них засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій, скільки інтенсивністю їх використання відповідно до потреб суспільства. Тобто ступенем перетворення і підготовки не будь-якої інформації (знань), а лише тієї, яка має чітке функціональне призначення, в інформаційні продукти і послуги для здійснення ефективної діяльності. ІАД має ієрархічну організацію, яка ґрунтується на принципах створення ієрархічних систем, вертикальної декомпозиції на відповідні підсистеми, пріоритеті дій підсистем вищого рівня залежності поведінки підсистем вищого рівня від фактичного виконання своїх функцій підсистемами нижчого рівня ієрархії. На основі цього виокремлюються наступні рівні організації ІАД: 1) міжнародний (глобальний); 2) загальнодержавний (національний); 3) регіональний (у межах держави); 4) локальний (підприємство, установа); 5) у межах структурних ланок організацій; 6) індивідуальний.

Процес інституціоналізації ІАД, який триває кілька останніх десятиріч, знайшов відображення як у теорії так і в практиці діяльності бібліотек. Зокрема, йдеться про створення спеціальних інформаційно-аналітичних служб і підрозділів, розгляд та вирішення на бібліотекознавчому рівні відповідних організаційних, теоретико-методологічних, технологічних та інших питань. Цей процес підтверджує статус бібліотеки як інтелектуального осередку цивілізації, яка набула значного досвіду згортання і систематизації інформації та її аналізу. Перспективи розвитку бібліотечної ІАД стосовно супроводу потреб і запитів суб'єктів суспільної діяльності зумовлені тенденціями загальноцивілізаційних процесів і внутрішньосуспільними соціокультурними трансформаціями та пов'язуються з підвищенням рівня інтелектуалізації технологій виробництва аналітичних матеріалів, збільшенням наукоємності, когнітивної, інноваційної складових в аналітичних розробках як чинників прогресу будь-якої суспільної сфери.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення і назвіть основні особливості соціокомунікаційної діяльності
2. Сформулюйте визначальні риси аналітики як сфери інтелектуальної діяльності.
3. Розкрийте сутність інтелектуалізації суспільних відносин як фактору розвитку інформаційно-аналітичної діяльності.
4. Назвіть напрями і мету інтелектуалізації суспільних відносин.

5. Дайте визначення системи соціальних комунікацій.
6. Розкрийте сутність організаційно-функціональних трансформацій системи соціальних комунікацій як фактору розвитку інформаційно-аналітики.

Лекція 4.РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основні питання теми:

1. Інформаційні ресурси як основа інформаційно-аналітичної діяльності
2. Організаційно-технологічні ресурси інформаційно-аналітичної діяльності
3. Кадрове забезпечення інформаційної аналітики

Мета лекції: надати загальне уявлення про ресурсне забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності.

1. Вивчення феномену інформаційно-аналітичної діяльності дозволило виокремити такі основні види ресурсів: інформаційні, організаційні, технологічні та кадрові. Головна особливість інформаційно-аналітичної діяльності полягає в оперуванні як власними так і віддаленими мережевими інформаційними ресурсами. При цьому її рівень та якість знаходяться в прямій залежності від інформаційних технологій, виробленого інформаційного продукту чи послуги, на основі чого користувач оптимізує свою діяльність. Інформаційно-аналітична діяльність базується, перш за все, на оцінці змісту документальної інформації. Підкреслено, що перетворення документно-інформаційних структур на сучасні інформаційно-комунікаційні центри надає можливості розглядати їх ресурси як інформацію для змістового наповнення систем соціальних інформаційних баз, які забезпечують існування й розвиток системи соціальних структур суспільства. Це потребує не лише накопичення інформаційних масивів у фондах бібліотек і їх відповідного структурування, але й забезпечення доступу до віддалених мережових інформаційних ресурсів відповідно до інформаційних потреб та запитів користувачів.

За умов переходу від індустріального до інформаційного етапу розвитку суспільства та далі – до суспільства знань значення соціально-комунікаційних структур, що вирішують завдання ефективного використання інформаційних ресурсів, аналітичної переробки інформаційних потоків, неупинно зростає. Це зумовлено вимогами суспільства до виробництва якісної, оперативної інформації, що відповідає потребам його розвитку. Якість нової інформації визначається адекватністю відображених процесів дійсності в зіставленні зі змістом напрацьованих раніше, перевірених практикою інформаційних ресурсів. Традиційно такі ресурси зберігаються в бібліотечних, архівних, музейних установах, а також у сховищах, базах даних установ та колективів, що займаються виробництвом інформації, в процесі навчальної діяльності та для інформаційних обмінів і використання на інформаційному ринку. Тому актуалізується питання вдосконалення методик розширення доступу всіх категорій користувачів до наявних інформаційних ресурсів, використання останніх з метою виробництва інформаційно-аналітичної продукції. Зокрема, для ефективного застосування національних інформаційних ресурсів необхідне вдосконалення відповідних інструментів згідно зі специфікою сьогодення. Серед основних напрямів цієї діяльності – поцифрування інформаційних масивів на всіх наявних видах носіїв, розвиток кооперації у створенні інформаційних фондів, баз даних, удосконалення методів управління цими масивами, налагодження суспільно доступної інформації про їх зміст, підготовка інформаційними працівниками відповідних ресурсів для найзручнішого використання замовником, удосконалення дистанційних форм обслуговування користувачів як перспективний напрям розвитку й організації використання інформації, вдосконалення діяльності електронних бібліотек та інших форм відкритого доступу до інформаційних ресурсів, удосконалення системи правового забезпечення використання вітчизняних інформаційних ресурсів України в глобальному інформаційному просторі.

2. Організаційні ресурси інформаційно-аналітичної діяльності полягають у створенні відповідних структурних підрозділів та управлінсько-розпорядчих зусиллях стосовно

запровадження та аналітичної роботи. Слід зазначити, що останнім часом відбулися значні зміни в організаційно-технологічній сфері інформаційно-аналітичної діяльності. Результатом розвитку системи суспільних запитів стали становлення й розвиток інформаційно-аналітичного виробництва, виникнення його нових форм – систем, заснованих на розгалужених каналах зв'язку; електронних бібліотек, які на ринку інформаційних продуктів і послуг поступово стають конкурентами для інших його суб'єктів; спеціальних інформаційно-аналітичних служб, діяльність яких основана на використанні як бібліотечних фондів, так і ресурсів світової інформаційної мережі. Усі ці процеси сприяють створенню комфортного інформаційного середовища для користувача, активізують співробітництво документно-інформаційних структур установ.

Особливого значення в роботі інформаційно-аналітичних структур в останні десятиліття набуває використання комп'ютерних засобів. Нині існує безліч комп'ютерних інструментів, призначених для акумулювання інформації про соціально-економічні й політичні процеси, аналізу та прогнозування розвитку таких процесів, планування діяльності, контролю за виконанням рішень тощо. Їх використання надає можливість автоматизувати проведення соціологічних, економічних і політичних досліджень, комп'ютеризувати інформаційно-аналітичну діяльність, розробку альтернатив управлінських рішень, вибір остаточного рішення і його документальне оформлення, що свідчить про існування особливого виду методик забезпечення управлінської діяльності — інформаційно-прогнозних технологій.

Є вітчизняний і відомий закордонний досвід рішення аналітичних завдань стратегічного рівня складності. Аналіз більшості результатів створення засобів і методів вирішення стратегічних завдань показує, що у вітчизняній практиці спроби використовувати цей досвід як основу для створення засобів підтримки рішення стратегічних завдань, що враховують політичні й соціально-політичні аспекти, поки перебувають на етапі початкового становлення. Відомий закордонний досвід розробки моделей і методів рішення стратегічних завдань, показує доцільність використання підходів, заснованих на теорії проектування складних інтелектуально-інформаційних технологій, реалізованих із застосуванням сучасних методів дослідження когнітивних механізмів.

В основі проектування необхідних інтелектуально-інформаційних технологій повинні лежати наступні принципи:

- взаємодія окремих компонентів і невеликих елементів інтелектуально-керуючих систем між собою й з реальним зовнішнім оточенням з використанням інформаційних каналів;
- більша невизначеність зовнішнього оточення системи й нечіткість подання оброблюваних даних;
- принципова відкритість систем з метою підвищення інтелектуальності й удосконалювання власної поведінки;
- достатність інструментарію для подання й прогнозування середовища, і внутрішнього стану об'єкта вивчення, що динамічно змінюється;
- наявність у керуючої системи багаторівневої ієрархічної структури, побудованої за правилом: зі збільшенням рівня ієрархії підвищення інтелектуальності супроводжується зменшенням точності;
- збереження функціонування (можливо, з деякою втратою якості) при розриві зв'язків або втраті керуючих впливів від вищих рівнів ієрархії керуючої структури;
- паралельно розподілений характер процесів функціонування керуючих механізмів і елементів системи.

Одним з основних практичних висновків, що випливають із зазначених принципів, є необхідність реалізації інформаційно-аналітичних систем (ІАС), що підтримують стратегічні аналітичні дослідження на основі багаторівневої схеми подання й обробки даних, у якій різні функціональні компоненти формуються з використанням єдиного інтегрованого інструментарію. Тобто досвід, накопичений у процесі моделювання проблемно-орієнтованих

областей знання, повинен бути, швидше за все, по-новому осмислений і представлений з урахуванням вищезгаданих принципів. При цьому, повинні реалізовуватися три взаємозалежних комплекси засобів автоматизованої підтримки рішення завдань: інформаційно-аналітичний, організаційно-управлінський, технологічний.

Комплекс засобів вирішення інформаційно-аналітичних завдань забезпечує підтримку процесів аналітичної роботи фахівців. У нього входять засоби рішення завдань, що забезпечують, у першу чергу, автоматизовану інформаційно-аналітичну підтримку основних процесів діяльності організації. Слід зазначити, що завдання, розв'язувані в існуючому у цей час системах автоматизованої підтримки аналітичних досліджень, як правило, реалізуються в єдиному технічному середовищі. Досить характерним для процесів проектування ІАС є відсутність повного системного пророблення з детальною оцінкою альтернативних варіантів. Проектування системи часто починається із закупівлі базового програмно-технічного середовища без визначення вимог завдань і перспективного нарощування обчислювальної потужності, що в багатьох випадках зумовлюється обмеженістю коштів.

Вибір програмного інструментарію для розробки засобів рішення аналітичних завдань у різних інформаційно-аналітичних підрозділах організацій, як правило, ґрунтується на використанні практично всього спектра програмних продуктів, мов програмування, систем керування базами даних, табличних і текстових редакторів, розповсюджуваних на вітчизняному ринку. Типова ситуація, коли в тому самому інформаційно-аналітичному центрі функціонує кілька різних порівняно недорогих систем керування базами даних. На початковому етапі створення системи, при рішенні окремих щодо простих аналітичних завдань, це припустимо. Рішення ж більше складних завдань і тим більше завдань стратегічного аналізу зажадає потужний системної інтеграції інформаційно-програмних засобів. Така інтеграція повинна забезпечуватися по всіх компонентах ІАС: базовим технічним і програмним, організаційно-технологічним, інформаційним і лінгвістичним.

При створенні систем автоматизованої підтримки аналітичних досліджень, як уже говорилося вище, найбільше уваги приділяється технічним, програмним і навіть організаційно-технологічним аспектам проектування. Про належне пророблення елементів інформаційного й лінгвістичного забезпечення, як правило, забувається. Разом з тим рівень якості пророблення цих компонентів, особливо елементів їхньої логічної структури, є найважливішим чинником успішного поетапного розвитку системи, багато в чому визначальної при виборі інших її компонентів.

Створення ряду автоматизованих інформаційних систем державної влади й управління підтвердило, що ефективність процесів розробки й впровадження цих систем визначається наявністю й розробленістю відповідних технологій і методик, типових проектних рішень, нормативних документів і стандартів, готовністю необхідних класифікаторів техніко-економічної інформації, мов і стратегій взаємодії користувачів із системою, методів і засобів інтеграції баз даних із суміжними інформаційними системами.

Узагальнюючи досвід розробки цих систем, можна констатувати, що розуміння розроблювачами й користувачами важливості стандартизації й типізації проектних рішень не завжди підтверджувалося адекватними цьому розумінню практичними діями. Аналіз результатів проектування ряду систем вищого рівня складності за останні кілька років показує наступне.

Запропонована державними стандартами етапність створення автоматизованих інформаційних систем не завжди вигримується. За домовленістю розроблювачів із замовниками для прискорення впровадження систем окремі проектні етапи виключаються й уводяться етапи, які слабо контролюються нормативними документами.

Наприклад, іноді прийнято вважати, що інформаційна система починає функціонувати вже після оперативного розгортання в користувача окремих автоматизованих робочих місць, що забезпечують рішення першочергових автономних завдань, що носять, як правило, технологічний або, у найкращому разі, інформаційно-довідковий характер (текстової й табличний редактор, електронна пошта, картотека й ін.). При цьому компоненти

інформаційно-лінгвістичного забезпечення, що найбільшою мірою повинні відбивати сутність інформаційної потреби користувачів, у їх класичному стандартизованому розумінні відсутні. Створення ж цих компонентів у процесі експлуатаційного нарощування можливостей системи приводить спочатку до важко переборних протиріч при інформаційній інтеграції компонентів системи, а потім – до постійного зниження ефективності задоволення інформаційної потреби користувачів. Для інформаційно-лінгвістичного забезпечення відхід від стандартів проектування є правилом, практично без виключень. Основна й у теж час об'єктивна причина такого положення зумовлена динамічністю змін цього забезпечення за структурою й змістом. Вийти із цього положення можна тільки одним способом – в інформаційно-лінгвістичному забезпеченні необхідно стандартизувати не інформаційно-лінгвістичні структури, які постійно міняються (не говорячи вже про зміст масивів інформації), а технології їхнього несуперечливого ведення.

Зараз така можливість надається за рахунок освоєння й застосування перспективних технологій автоматизованої підтримки проектування й розвитку систем і додатків (CASE-Технології), які дозволяють забезпечувати оперативну адаптацію засобів рішення користувальницьких завдань (включаючи прикладне програмне й інформаційне забезпечення) під інформаційні потреби, що постійно змінюються. На вітчизняному ринку поширюється ряд таких технологій, наприклад, потужний CASE-Інструментарій системи Oracle, система ProkiUWORKBENCH фірми MCDonnellDouglas, IDEF-Стандарт і тощо.

Однак варто мати на увазі, що CASE-Технології не вирішують всіх проблем проектування інформаційно-лінгвістичного забезпечення. Наприклад, при використанні CASE-Технології питання інтеграції складної класифікаційної інформації й створення лінгвістичного забезпечення високоякісного текстового пошуку вимагають досить самостійного додаткового пророблення.

Останнім часом особливої актуальності набувають і різні системи аналізу інформації, що дозволяють не тільки накопичувати інформацію в електронній формі, зберігати її, забезпечувати інформаційно-довідкові завдання, але й здійснювати управління знаннями, реалізуючи процедури аналітичної обробки даних. Нині розвиток і впровадження аналітичних і експертних програм і процедур характерні більше для великих корпоративних структур сфери фінансів і торгівлі. Автоматизовані інформаційно-аналітичні системи у науці, освіті й інформаційній сфері запроваджуються меншими темпами.

Сучасні системи бізнес-аналітики й сховища даних надають можливість вилучати й інтегрувати інформацію з різних додатків і розміщати в сховище, яке містить тільки «очищену» і несуперечливу інформацію в зручному для користувачів форматі. Сховища даних розвиваються, стрімко збільшується й обсяг даних, які підлягають управлінню: в окремих організаціях він досягає декількох терабайт. Однак сховище даних саме по собі не вирішує всіх завдань, пов'язаних з обробкою інформації. Для спрощення доступу до даних виробники пропонують різні інструменти бізнес-аналітики. Вирішити питання доступу й забезпечити простоту використання даних можна за допомогою готових комплексних рішень, які звичайно складаються з аналітичних додатків корпоративного рівня й спеціалізованих сховищ даних. Аналітичні можливості цих технологічних продуктів допускають налаштування до вимог конкретної організації.

Додатки бізнес-аналітики й пов'язані з ними сховища даних розглядалися донедавна як стратегічні системи підтримки прийняття рішень, що не залежать від програмного забезпечення для здійснення поточних операцій. Але нині намітилася тенденція використання інформації, що надається системами бізнес-аналітики, зокрема для підтримки прийняття тактичних рішень. Необхідно підкреслити, що сучасні аналітичні системи не є системами штучного інтелекту й вони не можуть ні допомогти, ні перешкодити в ухваленні рішення. Їх мета – вчасно забезпечувати фахівців і керівників усією інформацією, необхідною для ухвалення рішення. Характер інформації й вирішення, прийняте на її основі, залежать тільки від конкретної людини.

Стисло розглянемо існуючі нині на ринку інформаційних технологій найцікавіші й продуктивні системи підтримки прийняття рішень, засновані на концепції побудови аналітичних систем, що можуть бути використані в ІАС організацій, зокрема документно-інформаційних.

Оперативна аналітична обробка даних – технологія OLAP (On-Line Analytical Processing) – це комплекс додатків і технологій, призначених для збору, зберігання й аналізу багатомірних даних з метою підтримки прийняття управлінських рішень. Технологія OLAP дозволяє аналітикам і фахівцям сформулювати своє власне бачення даних, використовуючи швидкий, однаковий, оперативний доступ до різних форм подання інформації. Ці форми, отримані на підставі первинних даних, дозволяють користувачеві сформулювати повноцінне подання про діяльність, в нашому випадку, бібліотечної установи й/або предметі її діяльності. Функціональність OLAP полягає в динамічному багатомірному аналізі консолідованих даних, спрямованому на підтримку низки аналітичних і навігаційних видів діяльності користувача.

Клієнт-серверна архітектура OLAP-продуктів забезпечує багатокористувальницький режим роботи, надає зручні швидкодіючі засоби доступу, перегляду й аналізу інформації. Користувач одержує інтуїтивно зрозумілу модель даних, організувати їх у вигляді багатомірних кубів. Це дозволяє проводити як порівняльний аналіз показників, так і аналіз різних сценаріїв, побудованих на основі прогнозних і статистичних даних.

В спеціальній літературі зазначається, що OLAP-продукти відрізняються друг від друга набагато більше, ніж, наприклад, реляційні бази даних, мови програмування або текстові редактори, що збільшує можливість помилки при виборі OLAP-продукту. Проблема ще й у тім, що, як правило, і професіонали в області інформаційних технологій, і кінцеві користувачі виявляються недостатньо підготовленими й інформованими для вибору OLAP-продукту. Для подолання цієї проблеми були створені на основі аналізу великого спектра відповідних програмних продуктів відповідні правила, яким повинні відповідати сучасні засоби OLAP.

Загалом, технологія OLAP забезпечує швидкий доступ до інформації і її подання в досить складному виді без необхідності створення додаткових програм. Програмні засоби OLAP для кінцевого користувача можуть являти собою електронні таблиці, пакети статистичного аналізу, графічні інтерфейси або системи підтримки прийняття рішень, що включають набір аналітичних інструментів.

Стисло розглянемо продукти й рішення основних розроблювачів програмних модулів аналітичних систем. На сьогоднішній день Oracle пропонує послідовне й струнці технологічне рішення для підтримки всього циклу розробки й супроводу корпоративних сховищ даних. Засоби аналізу даних охоплюють весь спектр аналітичних завдань і представлені у вигляді двох редакцій: Oracle Business Intelligence (BI) Standard Edition і Oracle BI Suite Enterprise Edition. Стандартна редакція орієнтована на невеликі й середні організації. У цьому випадку для стандартної звітності використовується Reports, для генерації нерегламентованих звітів і запитів – Discoverer, для складного багатомірного аналізу – Discoverer OLAP, Spreadsheet Add-In, BI Beans і Jdeveloper, а для завдань «видобування знань» – Oracle Data Mining.

Для великих корпоративних систем використовується Oracle BI Suite Enterprise Edition – інтегрована платформа для бізнес-аналізу, що включає, крім стандартних засобів звітності й нерегламентованих запитів, інструменти побудови інтерактивних інформаційних панелей, рішення для аналізу даних в офлайн режимі, засоби повідомлення у реальному режимі часу тощо. Крім того, існують готові додатки для рішення спеціалізованих завдань – Enterprise Planning and Budgeting (бюджетування й планування), Balanced Scorecard (збалансована система показників), Demand Planning, Value Based Management і інші. Найважливішою рисою аналітичних інструментальних засобів і додатків Oracle є їхня готовність до роботи в середовищі Інтернет. Менеджери й аналітики, де б вони не

перебували, можуть одержувати інформацію зі сховищ і вітрин даних у захищеної Інтранет-архітектурі за допомогою сервера додатків OracleApplication Server.

Ядром платформи Oracle BI SuiteEnterpriseEdition є аналітичний сервер, побудований за схемою сервера додатків - businessintelligenceapplicationserver. Цей сервер не зберігає "свої" дані, як сервери реляційних і багатомірних (OLAP) баз даних, і для доступу до даних джерел він повинен звертатися до цих серверів.

Oracle BI Server забезпечує високий ступінь масштабованості при обслуговуванні максимально широкого кола користувачів і надає єдину крапку доступу до засобів зберігання й обробки даних. Сервер реалізує функції одержання інформації з будь-яких баз даних, її аналітичної обробки, буферизації й передачі аналітичним додаткам.

Крім технологічної платформи, Oracle пропонує готові аналітичні додатки для рішення окремих бізнес-завдань. Напрямок сховищ даних і систем бізнес-аналізу є для Oracle на сьогоднішній день одним із самих пріоритетних. Будучи постачальником повного технологічного рішення в даній області, Oracle випускає нові продукти й постійно вдосконалює існуючі. Найважливіша характеристика систем підтримки прийняття рішень Oracle – комплексність підходу і його реалізації.

Рішення BusinessObjects допомагають організаціям трансформувати величезну кількість накопичених даних в інформацію, що легко аналізувати й приймати на її основі управлінські рішення. У лінійку продуктів BusinessObjects входять засоби збору даних з різних джерел (ERP, CRM, бухгалтерські системи, Excel, реляційні СУБД, OLAP-Куби тощо.). Далі здійснюється їхня обробка й очищення перед побудовою аналітичних інтерактивних звітів.

BusinessObjects має потужні засоби візуалізації, які дозволяють представляти результати аналізу в наочному й простому для сприйняття виді. Для керівників вищого рівня за допомогою BusinessObjects можна побудувати інформаційні панелі для відстеження стану бізнесу за ключовими показниками ефективності в режимі реального часу.

Спеціальні модулі BusinessObjects дозволяють не тільки аналізувати дані за минулий період, але й будувати прогнози й відслідковувати майбутні тенденції. Рішення BusinessObjects повністю інтегровані з MS Office, тому аналітичні звіти в табличному або графічному виді можна легко вмонтувати в Excel, Word або PowerPoint. Їх можна використовувати як локально, у рамках одного офісу, так і через захищений Web-Портал, що особливо важливо для компаній з більшою кількістю філій.

Аналітичний інструментарій компанії Cognos надає користувачам можливості інтерактивного аналізу й формування звітів без залучення програмістів. Інтерактивність аналізу даних досягається за рахунок застосовуваного в інструментах Cognos пласту метаданих, що надає користувачеві інформацію в його бізнес-термінах і приховує від нього функціональні особливості її зберігання, в облікових системах. Використання інструментів аналізу даних Cognos також допомагає вирішити завдання комплексного аналізу даних з різних систем одночасно.

В бібліотечних установах практично будь-якого рівня, виду та розміру використання спеціалізованих засобів аналізу дані компанії Cognosможе дозволити:

- знизити вимоги до комп'ютерної кваліфікації користувачів і одночасно підвищити значимість їхніх знань і досвіду в предметній області в процесі аналізу за рахунок уже реалізованих у цих інструментах алгоритмів і know-how;
- значно скоротити час підготовки і якісного подання необхідної інформації;
- змістити акцент користувачів у роботі з інформацією із процесу рутинної обробки на творче дослідження й аналіз.

На етапі впровадження простота освоєння інструментів як користувачем, так і адміністратором приводить до зниження витрат на навчання й адаптацію аналітиків і представників IT-Служби. На етапі супроводу система Cognos дозволяє заощаджувати фінансові засоби, з одного боку, за рахунок наявності зручних візуальних засобів

адміністрування, а з іншого боку – за рахунок відсутності витрат на додатковий супровід робочих місць користувачів.

Особливий інтерес викликає продукція SAS – єдиної компанії, що пропонує провідні додатки для інтеграції даних, зберігання даних, аналізу й бізнес-аналітики, які працюють у рамках єдиної корпоративної аналітичної платформи. З 1990-х рр. компанія стала пропонувати ринку горизонтальні рішення в області фінансової консолідації, CRM-аналітики, управління персоналом тощо.

З 2000 р. почався процес вертикалізації – з'явилися рішення для ринків телекомунікацій, фінансового сектора, виробничих компаній тощо. Платформа SAS – EnterpriseIntelligencePlatform виходить за рамки традиційних уявлень про бізнес-аналітику. Вона дає можливість без проблем збирати дані з будь-яких джерел, перетворюючи інформацію, аналізувати її й потім забезпечувати всім користувачам безпечний і простий доступ до неї. Володіючи можливостями інтеграції даних, простими функціями складання звітів і потужних аналітичних засобів, EnterpriseIntelligencePlatform дозволяє гнучко працювати з тисячами користувачів і необмеженими обсягами інформації.

З появою нової версії Microsoft SQL Server 2000 корпорація приступилася до формування на базі цієї СУБД власних серверних технологій корпоративного рівня. Після випуску самої СУБД у її складі з'явилися служби: AnalysisServices (служби OLAP для створення попередньо побудованих кубів для швидкого інтерактивного аналізу), DataTransformationServices (інструменти для витягу, перетворення й завантаження даних між ОС і системами бізнес-аналітики), Acceleratorfor BI (система швидкої розробки для побудови й розгортання аналітичних додатків) і ReportingServices (керування звітами).

Microsoft SQL Server AnalysisServices— повнофункціональна OLAP-система для побудови аналітичних додатків. Забезпечує гнучкий підхід до зберігання багатомірних даних; надає є можливість інтеграції з офісними додатками (Office System).

У фокус своєї стратегії SAP ставить інтереси клієнта. SAP багато інвестує в розвиток існуючих і в розробку нових бізнес-систем наступного покоління.

Для побудови аналітичних додатків SAP пропонує SAP NetWeaverBusinessIntelligence, у яку входять інструменти моделювання сховища даних, завантаження й перетворення даних з будь-яких систем.

В SAP NetWeaverBusinessIntelligence:

- реалізовано проектування аналітичних додатків у середовищі Excel і Web, у тому числі з бізнес-графікою з використанням Flash;
- убудовано підсистему глибокого аналізу даних DataMining;
- компоненти SAP BI інтегруються в корпоративну сервісну архітектуру й можуть виступати в якості Web-Сервісів для одержання або передачі інформації.

Програмно-апаратний комплекс SAP включає MicroStrategyIntelligence Server – аналітичну платформу, що лідирує на ринку систем підтримки прийняття рішень у класі BI-Систем. Використовується для формування звітів, аналізу й поширення корпоративної інформації.

SAP BusinessInformationWarehouse (SAP BI)— забезпечує логічний взаємозв'язок інформації з економічних додатків. Рішення поєднує дані з різних оперативних систем, надає єдиний аналітичний інструментарій і автоматизує підготовку корпоративної звітності для користувачів системи.

SAP BusinessInformationWarehouse (SAP BW) — використовується для побудови сховищ даних і аналітичних систем. Забезпечує логічний взаємозв'язок інформації з економічних додатків, поєднує дані з різних оперативних систем, надає єдиний аналітичний інструментарій і автоматизує підготовку корпоративної звітності для користувачів системи.

SAP Exchange Infrastructure (SAP XI)— призначена для інтеграції на єдиній платформі різних джерел і приймачів даних. Вона містить правила перетворення даних для їхньої коректної трансформації при передачі від джерела до приймача.

Системи бізнес-аналітики виходять із розряду другорядних ІТ-технологій, і стають важливим інструментом для бізнес-менеджерів. Нетрадиційні користувачі висувають безліч різних вимог, наприклад, необхідність планування або керування ефективністю. Ними усвідомлюється цінність аналізу й розуміння суті роботи всієї організації, тобто можливості порівнювати заплановані показники з фактичними й проводити оцінку різних сценаріїв на основі самої свіжої інформації. На думку більшості фірм-виробників і експертів, сьогоднішньому клієнтові необхідне рішення, що може масштабуватися відповідно до клієнтської бази, що розширюється, і ростом обсягу дані корпорації. У міру еволюції передбачається подальше розширення цих технологій для підтримки операційних даних, а також розвиток географічних проєктів, де інтегруються геоінформаційні системи (GIS) і бізнес-аналітика.

Слід зазначити деякі аспекти, які сприяють розвитку систем бізнес-аналітики:

- попит на рішення бізнес-аналітики буде зростати надалі разом з ростом економіки в цілому. Ріст конкуренції в галузях також буде змушувати компанії шукати конкурентні переваги за допомогою аналізу корпоративної інформації й зовнішніх даних;

- системи будуть розвиватися у бік розширення методів аналізу даних, побудови різних, усе більше й більше адекватних моделей бізнесу, які дозволять у свою чергу будувати складні похідні показники, здатні спростити процес прийняття рішень. Інший напрямок буде пов'язаний з розвитком інструментарію й способів надання даних керівникам різного рівня;

- кращі системи бізнес-аналітики будуть узагальнювати накопичений досвід і пропонувати аналітичні додатки з розширеним набором гнучких звітів, що легко адаптуються і враховують специфіку галузі;

- спектр убудованих аналітичних інструментів й інтерфейсних можливостей розшириться. Уже зараз аналітичні системи містять копії транзакційних даних і пропонують значно більше аналітичних можливостей, чим транзакційні системи. Алгоритми глибокого аналізу даних (DataMining) уже вбудовуються в системи аналітичної звітності. Системам буде властива більша інформаційна відкритість із погляду вхідної й вихідної інформації, тобто здатність підтримувати всі сучасні інтерфейси обміну даними для завантаження й вивантаження обробленої бізнес-інформації.

Таким чином, функціональні особливості сучасних інструментів аналізу даних мають масу конкурентних переваг перед традиційними універсальними системами. Використання сучасних аналітичних систем дозволяє одержати реальні ефективні результати за рахунок надання своєчасної, комплексної, достовірної інформації для прийняття зважених науково-технічних і управлінських рішень.

Слід також окремо підкреслити, що зміни в роботі бібліотек під впливом активної комп'ютеризації, впровадження автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем, використання сучасних засобів комунікації сприяли диференціації та урізноманітненню бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту. При цьому сама бібліотека перетворилася на складний виробничий комплекс, що об'єднує: інформаційні ресурси, безпосередньо виробничий процес, який надає можливості створювати інформаційні продукти та послуги нової якості. ІАД включає певні стадії: 1) постановка завдання; 2) формування понять; 3) збір фактів; 4) оцінка фактів; 5) формування та перевірка гіпотез; 6) формування висновків; 7) оформлення та виклад матеріалу, кожна з яких потребує відповідного підходу до свого кадрового забезпечення з точки зору професійно-кваліфікаційних характеристик робочої сили та режиму її використання. Так, найбільше підготовлених фахівців слід залучати на перших, а також останніх стадіях процесу ІАД, а також для вирішення організаційних проблем ІАД в бібліотеці загалом чи її окремому підрозділі. Ступінь кадрового забезпечення саме цих ланок є основним фактором, що може обмежувати всю ІАД бібліотеки.

Технологічна складова ресурсу забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеках зумовлює саму можливість інституціоналізації інформаційно-аналітичної

діяльності та її масового застосування в бібліотечних установах. Існуючі програмні засоби аналітичної переробки інформації та екстракції знання (OracleBusinessIntelligence, BusinessObjects, EnterpriseIntelligencePlatform, Microsoft SQL Server AnalysisServices, SAP NetWeaverBusinessIntelligence, LinkGrammarParser, Cíbola/Oleadata ін.) дозволяють бібліотекам швидко інтегрувати до когнітивного рівня функціонування соціально-комунікаційної системи сучасного суспільства, але нині в Україні ще не достатньо розвинуте аналітичне програмно-технічне середовище бібліотек.

3. Організація кадрового забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності зумовлюється завданнями, що постають перед нею та її структурами, які конкретно займаються даною діяльністю, ресурсним забезпеченням інформаційно-аналітичної служби (підрозділу) установи, а також можливостями використання виробничих та фінансових ресурсів.

Окрім того, кожна з стадій інформаційно-аналітичної роботи вимагає відповідного підходу до свого кадрового забезпечення з точки зору професійно-кваліфікаційних характеристик робочої сили та режиму її використання. Так, найбільше підготовлених фахівців слід залучати на стадії перетворення (обробки) та використання інформації, а також для організації інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці в цілому чи її окремому підрозділі. Ступінь кадрового забезпечення саме цих ланок є основним фактором, що може обмежувати всю інформаційно-аналітичну діяльність.

Узагалі маневрування кадрами – важливий момент усієї організації інформаційної діяльності. Наприклад, у СІАЗ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, постійними замовниками якої є Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів і секретаріат Верховної Ради, означена процедура здійснюється таким чином. На етапі пошуку та збору первинної інформації, особливо коли матеріал, що готується на замовлення переважно інформаційний, а не аналітичний, або коли проблема для аналізу задається вперше, необхідні значні зусилля працівників саме з бібліотечною освітою. Адже в обох випадках слід обробити значний обсяг друкованих джерел. Тому залучати працівників бібліотечного профілю в цьому разі доцільніше, ніж аналітиків — економістів і політологів. Під час подальшої поглибленої розробки тематики, коли збір значних обсягів первинної інформації вже проведено і необхідно здійснювати її відбір та аналіз, провідну роль у підготовці матеріалу починають відігравати висококваліфіковані економісти та політологи. Певною мірою можливості кадрового маневру залежать від постановки проблеми. Пошукова тематика в цілому залишає більше свободи для маневру кадрами.

З урахуванням зазначеного, доцільно планувати роботу з кадрами у сфері інформаційної діяльності, а саме: підбір кадрів, навчання (перенавчання) персоналу, мотивацію дій працівників, контроль та оцінку їхньої роботи. При цьому слід брати до уваги взаємозв'язок означених елементів кадрової роботи. Так, підбір кадрів доцільно проводити з урахуванням можливих механізмів мотивації їхньої роботи та перспектив навчання (підвищення кваліфікації) персоналу. У зв'язку зі зростанням швидкості старіння інформації на сучасному етапі прагнення до постійного підвищення своєї кваліфікації стає важливим критерієм підбору фахівців-аналітиків.

У сфері організації інформаційно-аналітичної діяльності можна визначити такі напрями мотивування працівників:

- матеріальне стимулювання;
- перспективи професійного та кар'єрного зростання;
- моральна мотивація.

Для контролю ефективності діяльності аналітиків, у широкому значенні цього терміну, доцільно використовувати такі принципи визначення продуктивності роботи працівників:

1. Перш за все працівник має чітко визначити суть виробничого завдання.

2. Працівник розумової праці повинен бути незалежним у виконанні поставленого завдання, працювати на засадах самоуправління і нести повну відповідальність за якісне і своєчасне виконання завдання.

3. Постійна інноваційна діяльність має бути невід’ємною складовою аналітичної роботи.

4. Аналітик зобов’язаний, з одного боку, постійно навчатися сам, а з іншого — постійно навчати інших.

5. Продуктивність праці аналітика визначається перш за все якісними, а не кількісними характеристиками виконаної роботи.

6. Для підвищення продуктивності праці працівників інтелектуальної сфери їх слід розглядати як капітал і відповідним чином до них ставитись. Необхідно, щоб ця категорія співробітників надавала перевагу роботі саме в цій організації.

Головною метою роботи будь-якої інформаційної структури, яка прагне відповідати кон’юнктурі ринку інформаційних послуг, є поліпшення оперативності, повноти й якості інформаційно-аналітичного забезпечення суспільних інститутів, сприяння процесам суспільних перетворень у державі загалом. Кадровим ресурсам в цьому відводиться провідна роль. Але слід зазначити, що цей ресурс інформаційно-аналітичної діяльності є чи не найпроблемнішим.

До останнього часу асортимент інформаційно-аналітичних продуктів був представлений переважно реферативними виданнями, інформаційними бюлетенями, бібліотечними каталогами, які були доступні користувачам тільки через передплату або безпосередньо в бібліотеках. Проблема ефективної організації наявних інформаційних ресурсів для використання відповідно до сучасних суспільних потреб значною мірою пов’язана з підвищенням ефективності діяльності інформаційно-аналітичних служб, що зумовлює, у свою чергу, необхідність удосконалення їх структури.

Необхідність здійснювати цілеспрямовану політику, ефективно діяти в умовах нового інформаційного режиму потребувала виходу на якісно інший рівень інформаційної аналітики в розвинутих західних країнах, а в Україні привела до створення основ системи інформаційно-аналітичної діяльності.

Універсальність провідної соціальної функції інформаційної аналітики (виробництво нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації ухвалення рішень) і її субстрата (інформації) привели до ефекту мультидіяльнісного генезису аналітичних служб (підрозділів) в усіх вузлах інформаційної інфраструктури, тобто в усіх сферах діяльності, де концентрувалися, перероблялися потужні інформаційні потоки з метою ухвалення соціально значущих управлінських рішень.

Саме тому інформаційно-аналітичні служби (підрозділи) стали створюватися в структурі органів влади, міністерствах і відомствах, органах ЗМІ, у сфері бізнесу, при політичних партіях і рухах тощо.

Водночас ситуація запитуваності якісно нових інформаційних послуг не залишилася непоміченою бібліотечно-бібліографічними фахівцями. Це спричинило створення деяких проектів і практичних починів.

У цілому ж діяльність інформаційно-аналітичних служб у контексті співпраці з владними структурами має спрямовуватися на розробку практичних рекомендацій стосовно способів, механізмів реалізації управлінських рішень та раціональної організації суспільних процесів. Для цього необхідно забезпечити вивчення та врахування ефективності рішень, що ухвалюються, постійний аналіз стану суспільної думки, ставлення громадськості до політичних структур й інститутів та ін.

Зважаючи на структуру та якісну специфіку потенціалу наукової бібліотеки, особливо наявність кваліфікованих, досвідчених і добре організованих фахівців, можна вважати, що інформаційні посередники, великі наукові бібліотеки є найбільше конкурентоспроможними у виконанні стимулюючої, ознайомчої та дослідницької функцій і частково – функції пошуку даних. Це пов’язано з тим, що виконання інформаційним продуктом ознайомчої та

дослідницької функції висуває певні вимоги змістовної складності цього продукту. А саме: наукові бібліотеки мають великі й різноманітні бібліотечні фонди, значна частина яких до того ж не має широко доступних електронних версій. Причому, наприклад, знання співробітниками СІАЗ НБУВ інформаційних характеристик різних видань та вміння використовувати всю інфраструктуру наукової бібліотеки для пошуку необхідної інформації надає їм змогу успішно використовувати зазначені видання для підготовки матеріалів з економічної тематики відповідно до вимог замовників.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть головні види ресурсів інформаційно-аналітичної діяльності.
2. Розкрийте роль інформаційних ресурсів як основи інформаційно-аналітичної діяльності.
3. Сформулюйте завдання кадрового забезпечення інформаційної аналітики.
4. Розкрийте принципи проектування необхідних інтелектуально-інформаційних технологій для інформаційно-аналітичної діяльності.
5. Охарактеризуйте комплекс засобів вирішення інформаційно-аналітичних завдань, що забезпечує підтримку процесів аналітичної роботи фахівців.
6. Сформулюйте основні напрями вибору програмного інструментарію для розробки засобів рішення аналітичних завдань у різних інформаційно-аналітичних підрозділах організацій.

Лекція 5.МЕТОДОЛОГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ

Основні питання теми:

1. Поняття «метод» та «аналітичний метод»
2. Науково обґрунтована методика проведення етапу збору документів та фактів
3. Аналітичні дослідження та алгоритм їх проведення

Мета лекції: розглянути специфіку інформаційно-аналітичної методології.

1. Реалізація аналітичної діяльності здійснюється, насамперед, за допомогою застосування методів пізнавальної діяльності, кожний з яких являє собою сукупність конкретних принципів, правил, прийомів і алгоритмів аналітичної діяльності, що склалися в деяку систему в процесі застосування людьми. Значна частина аналітичних методів являють собою творчі аналітичні процедури, які мобілізують не тільки усвідомлюване дослідником знання, а й неусвідомлене, інтуїтивне, можливості якого значно перевершують механізми усвідомлюваної інтелектуальної діяльності. Вони неефективні без латерального і творчого мислення, що являє собою прогресивний процес генерування нового знання.

Термін «метод» походить від грецького *methodos* – спосіб, шлях) та означає операції пізнання або практичної діяльності, які виконуються для вирішення поставленої задачі. Слід зазначити, що не будь-який спосіб дій можна вважати методом. Якщо результат отриманий інтуїтивно, несвідомо, випадково, то шлях до його досягнення не є методом. Про метод можна говорити лише тоді, коли буде свідомо побудований шлях до досягнення мети. Таким чином, метод представляє собою чітко та ясно вибудовану послідовність кроків, яка незмінно призводить до бажаного результату. Цій послідовності як ефективної технології можна навчити.

Умовно методи можна поділити на неаналітичні та аналітичні. Неаналітичні методи, як правило, не потребують особливих інтелектуальних зусиль, послідовність кроків реалізується автоматично. Аналітичні методи націлені на оптимізацію мисленневих процесів та його структурування, тобто якісна аналітична обробка інформації тісно пов'язана з «правильною» організацією роботи мозку («краще розум добре влаштований, ніж добре наповнений»).

В інформаційній аналітиці усі методи є аналітичними, в ній нема й не може бути бездумних, автоматичних дій. Мова йде лише про більший чи менший ступінь аналітичності на кожному з етапів інформаційної аналітики. Найбільший ступінь аналітичності присутній на етапах тлумачення фактів та формулювання висновків, водночас усі інші етапи також потребують застосування аналітичних методик. Розглянемо в цьому контексті етап збору документів та фактів.

2. Проведення аналітичних досліджень безпосередньо спирається на процеси, що здійснюються на етапі збору документів та фактів. Він є найбільш рутинним, трудомістким та поки ще невизначеним в нормативно-правовому відношенні. За загальними оцінками практикуючих аналітиків на етап збору припадає до 60-70% робочого часу, однак від успіху його реалізації здебільшого залежить ефективність усіх наступних етапів та якість кінцевого аналітичного продукту. Якщо етап збору не організований на науковій основі, дослідження характеризуються низькою достовірністю та об'єктивністю, їхні результати відображають, як правило, суб'єктивні думки аналітиків.

Робота зі збору та первинної обробки інформації об'єднує множину технічних робіт в єдиний процес, який забезпечує прийом та реєстрацію даних, перевірку їх цілісності та достовірності, систематизацію інформації за тематикою. При цьому вкрай важливо максимально використовувати автоматизовані засоби консолідації інформації, органічно поєднуючи їх з інтелектуальною роботою самого аналітика.

Сучасні наукові розробки в аналітичній галузі та практичний досвід, здобутий важкою працею аналітиків, свідчать, що для підвищення ефективності етапу збору він має ґрунтуватися на наступних основних принципах:

- принцип достовірності, який полягає у використанні лише надійної інформації, для чого обов'язковим є проведення процедури верифікації фактів та повідомлень. Чим більшою кількістю джерел підтверджується інформація, тим вищий ступінь її достовірності. З огляду на трудомісткість подібної процедури на практиці вважається достатньою верифікація по декількох авторитетних джерелах.
- принцип змістовної відповідності поставленій меті, який диктує необхідність суворого дотримання логічного закону тотожності та залучення до аналізу тільки такої інформації, що слугуватиме досягненню мети. Згідно з цим принципом етапу збору має передувати процедура усунення розбіжностей у розумінні предмету, робочих термінів та понять подальшого дослідження його замовником та виконавцем-аналітиком (етап2).
- принцип оптимальної кількості інформації, згідно з яким надлишок зібраних фактів є так само шкідливим, як їх нестача, втім слід уникати нагромадження інформації «про запас». На етапі збору аналітику необхідно керуватися здоровим глуздом та філософським постулатом, відомим як «лезо Оккама» - те, що можна пояснити меншим, не треба пояснювати більшим, тобто цей важливий принцип має, як лезо, відрізати усю зайву інформацію, яка має слабке відношення до досягнення мети.
- принцип творчого осмислення інформації, що збирається – стверджує, що збір в жодному разі не повинен носити формальний характер статистичного накопичення фактів, він є первинним етапом творчого, аналітичного процесу, під час якого кожен новий факт має критично оцінюватися з точки зору його доцільності та корисності при подальшому аналізі. Тут дуже важливу ролі відіграє інтуїція: вона підказує, який саме факт має бути знайдений, як на цей факт вийти та де його використання може принести максимальну користь.

Методи, за допомогою яких можна отримати необхідну інформацію, можна класифікувати у три групи:

- методи пошуку і вибору інформації в різноманітних сховищах відомостей (Інтернеті, бібліотеках, архівах, базах і накопичувачах інформації);
- методи одержання інформації на основі використання життєвого і професійного досвіду;
- методи спеціальних досліджень

Науково організований пошуковий етап також передбачає застосування усього можливого спектру методів збору:

- комунікативних, де джерелами інформації є люди;
- некомунікативних, де джерелами інформації є документи будь-якого типу або інформаційне середовище загалом;
- аналітичних, де інформація конструюється, моделюється інтелектуальним шляхом.

До комунікативних методів відносяться усі форми традиційної та технічно опосередкованої міжособистісної комунікації: бесіда, інтерв'ю, опитування, анкетування, традиційне та електронне листування, спілкування в чатах, форумах, соціальних мережах, телефонні дзвінки, відвідування виставок, презентацій, підприємств та фіксація чуток.

Некомунікативні методи поділяють на документальні (вивчення різноманітних документів) та фізичні (безпосередня реєстрація подій та фактів).

До документальних належать:

- метод вивчення опублікованих документів (нормативні документи, статті, книги, доповіді, теле- та радіоповідомлення, матеріали друкованих ЗМІ, Інтернет- публікації тощо);
- метод вивчення неопублікованих (листи, мемуари, щоденники, звіти) та документів, що не публікуються (накази, службові записки, заяви, запрошення тощо).

До фізичних належать:

- метод спостереження
- метод використання інструментальних засобів спостереження (оптичні прибори, засоби аудіо-, відео, фотофіксації)
- метод інформаційного моніторингу (безперервне спостереження за об'єктом з метою накопичення інформації про нього)
- рівномірний точечний метод (фіксація інформації про стан об'єкта через рівномірні проміжки його розвитку)
- краплинний метод) фіксація інформації про об'єкт в критичних точках його розвитку)

Також на етапі збору доречно використання методу критичної оцінки інформації (метод фільтру), який полягає в розподілі зібраної інформації на основну та надлишкову, головну та другорядну, відкриту та конфіденційну, достовірну та таку, що потребує перевірки на надійність). З кількісних методів широко використовуються метод підрахунку та статистичні методи.

Аналітичні методи - до них вдаються у разі неможливості застосування вищезазначених методів. Наприклад, коли за різних причин важко або неможливо отримати інформації, її за багато, вона суперечна тощо. До таких методів можна віднести:

- метод інформаційного моделювання – вивчення об'єкта шляхом створення його копії, моделі, яка замінює оригінал. Моделювати можна будь-який об'єкт, який підлягає вивченню – подію, факт, думки, природні та соціальні процеси тощо. Застосовують найчастіше тоді, коли об'єкт недоступний для збору інформації або взагалі на даний момент часу не існує. Модель відображає суттєві сторони об'єкта, дещо спрощуючи реальний об'єкт.
- метод експертних оцінок – в якості інформації, що збирається, використовуються думки компетентних в даній галузі людей
- метод мозкового штурму – спеціально організоване обговорення проблеми з умовою заборони критики ідей. Під час вільного, без обмежень обговорення учасники захоплюються до генерації будь-яких ідей, які ретельно фіксуються з метою пошуку найбільш оптимальних шляхів вирішення проблеми.

Як бачимо, етап збору передбачає використання різноманітних методів та джерел. Вибір того чи іншого методу повністю визначається конкретною ситуацією, метою та завданнями дослідження. Науковий підхід до проведення етапу полягає у суворому дотриманні основних принципів та методів, що дозволяє оптимізувати зусилля та час на збір необхідних для подальшого дослідження відомостей.

3. Умовновиділяють моніторингові, ініційовані та кумулятивні аналітичні дослідження.

Моніторингові дослідження (від лат monitor-наглядний, той, хто спостерігає). – Моніторинг – процес систематичного спостереження за об'єктом, що дає можливість оцінювати його в розвитку. Моніторингові дослідження призначені для тривалого аналітичного стеження за розвитком певної ситуації, щоб апіорі мати можливість синтезу управлінських рішень, забезпечуючи тим самим їх превентивний характер. Приклад: відстеження дій конкурентів в рамках конкурентної розвідки

Ініційовані (від слова «ініціатива») аналітичні дослідження - проводяться за раніше незапланованим дорученням керівництва або в результаті виявлення проблем при проведенні моніторингових досліджень. Як правило, це початкові стадії нових досліджень.

Приклад: аналітична підтримка можливого відкриття нової спеціальності у ВНЗ
Кумулятивні дослідження (латинського слова simulatio – збільшувати, стимулювати, нагромаджувати) - характеризуються високими вимогами до оперативності їх проведення (один день-тиждень - не більше, включаючи розгортання і завершення дослідження), застосуванням спеціалізованих методів обробки експертної інформації на основі дорадчо-ситуаційної автоматизованої обробки інформації групами керівників і або експертів.

Приклад: виникнення нештатної ситуації (аварійної), необхідність швидкого вирішення та запобігання в майбутньому.

На сьогоднішній день поняттєво-термінологічна система інформаційної аналітики остаточно не усталена, а знаходиться в стадії формування. Причин її досить повільного розвитку є декілька, серед яких можна назвати наступні:

- складність формування і описання інтелектуальних методик
- довготривалий період включеності аналітики до загальнонаукової діяльності
- універсальність аналітики для усіх сфер соціальної діяльності
- різне бачення аналітики представниками різних галузей
- «езотеричність» та «елітарність» аналітики як окремого виду діяльності тощо

В аналітиці як різновиді наукової роботи діють ті ж самі терміни та поняття. Аналітична робота як процес пізнання об'єктивної реальності здійснюється за законами діалектики, формальної логіки із застосуванням загальнонаукових методів дослідження. До базових понять аналітики можна віднести наступні:

Зміст аналітичної роботи – приведення розрізнених логічно обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових тощо). Така система дозволяє дати правильну оцінку як сукупності фактів, так і кожному факту окремо.

Об'єкт аналітичної роботи – галузь практичної діяльності, на яку спрямований процес дослідження. Вибір об'єкту визначає межі застосування отриманих результатів.

Предмет аналітичного дослідження – істотні властивості об'єкту, пізнання яких необхідне для рішення проблеми, в межах якої об'єкт вивчається в даному конкретному дослідженні.

Мета аналітичного дослідження – бажаний результат, заради якого здійснюється дослідження. Мета визначає предмет, завдання, методи.

Завдання аналітичного дослідження – дії, кроки, які здійснюються для досягнення поставленої мети.

Проблема – негативне явище або перешкода, яка заважає рішенню задачі. Саме проблема запускає аналітичне дослідження.

Гіпотеза – припущення про те, що є причиною явища або проблеми, а також варіант прогнозу на майбутнє.

Методи аналітичного дослідження – способи досягнення мети

Засоби аналітичної роботи – закони та методи мисленнєвої діяльності, а також будь-які технічні засоби, на основі та за допомогою яких здійснюється обробка фактичних даних з більш високою ефективністю. Такі засоби дозволяють «витиснути» з фактів все, що вони можуть дати.

Процес аналітичної роботи – сукупність мисленнєвих операцій, які здійснюються в певній послідовності з використанням аналітичних засобів.

Технологія аналітичної роботи – отримання нового знання (вивідної інформації), яке має певну логічну послідовність.

Під проведенням аналітичного дослідження розуміють систему взаємопов'язаних робочих операцій, які створюють технологічний цикл накопичення, відбору, групування документів та фактів, їхню оцінку, глибоке аналітичне вивчення та створення вивідного знання. В цій системі кожний факт знаходить своє місце та пов'язаний з іншими фактами просторово-часовою та причинно-наслідковими залежностями.

Алгоритм проведення дослідження передбачає обов'язкове проходження аналітиком наступних етапів:

Етап 1. Загальне ознайомлення з проблемою в цілому

Починається дослідження з чіткого виявлення проблеми та постановки мети, заради якої воно буде проводитися. Далі визначається об'єкт, предмет, суміжні питання, які можуть бути корисними. Складається загальний план роботи, узгоджується з замовником терміни виконання.

Етап 2. Визначення термінів та понять, які використовуватимуться в дослідженні

Ще античні філософи зазначали важливість вірного розуміння терміну та поняття різними суб'єктами («правильно називати – значить правильно розуміти»). На цьому етапі

необхідно усунути розбіжності в поняттях та досягти їходнозначного розуміння замовником дослідження та його виконавцем. У разі ігнорування цього етапу дослідження може піти невірним шляхом та призвести до марної втрати часу та зусиль.

Етап 3. Збір документів та фактів

Цей етап передбачає збір потрібних відомостей згідно з поставленою метою з максимально можливого спектра джерел різноманітними методами, а також проведення процедури верифікації зібраних відомостей та джерел, з яких вони були взяті.

Етап 4. Тлумачення фактів (або власне аналітичний етап)

Це процес власне аналізу, глибокого вивчення та семантичної обробки фактів з метою «витиснути з них все, що вони можуть дати. Факт несе в собі більше значення невантаження, якщо його розглядати у сукупності з іншими фактами. Етап включає оцінку, порівняння, співставлення, класифікацію, систематизацію тощо

Етап 5. Побудова робочих гіпотез

Робочі гіпотези зазвичай пов'язані з конкретними питаннями, відповідаючи на які можна перевірити самі гіпотези. Побудова гіпотез завжди притаманне будь-якій дослідницькій роботі. На початку дослідження аналітик виходить з припущення, які фактори відіграють важливу роль, а які не мають безпосереднього відношення до проблеми. Гіпотезами керуються і при зборі фактів, і при їх тлумаченні, і при формулюванні висновків. Є кілька видів гіпотез: Описова гіпотеза – припущення про притаманні досліджуваному об'єкту властивостях. Це відповідь на питання: що представляє собою об'єкт або які властивості він має. Пояснювальна гіпотеза – припущення про причини виникнення об'єкту досліджень, чому відбулася подія, які причини появи даного предмету. Прогнозна гіпотеза – припущення про майбутнє об'єкту досліджень, що він буде представляти собою за деякий час, які властивості йому будуть властиві, як він поведе себе в різних умовах.

Етап 6. Формулювання висновків

Наводяться докази, підтверджуються або спростовуються попередні гіпотези, даються рекомендації та прогнози.

Етап 7. Викладення результатів дослідження (документування)

Цей етап передбачає фіксацію у встановленому порядку результатів дослідження, тобто написання кінцевого аналітичного документу.

Послідовність етапів алгоритму не є жорсткою, етапи можуть переміщуватися. Висунення нової гіпотези може спричинити додатковий збір документів та фактів, а нові факти можуть підштовхнути до висунення нових гіпотез. Таким чином, робота,

яка проводиться на кожному з етапів, вважається попередньою, оскільки можуть бути внесені суттєві зміни в залежності від отриманих нових даних.

Слід зазначити, що представлений алгоритм є максимально емним. Існують також більш деталізовані алгоритми, наприклад, запропонований Д.І.Пушкашу, який виділяє 11 етапів:

1. Визначення об'єкту, предмету, проблеми дослідження
2. Побудова ідеальної моделі об'єкту та предмету
3. Збір фактографічних даних
4. Оцінка фактографічного матеріалу
5. Розкриття значення фактів
6. Гіпотеза
7. Вибір типу аналізу
8. Вибір конкретних методів аналітичної роботи
9. Доказ
10. Висновки
11. Виклад результатів дослідження

Як бачимо, принципової різниці у алгоритмах аналітичної роботи немає. Вчені та практикуючі аналітики в залежності від накопиченого досвіду пропонують етапи (кроки,

процедури) аналітичної роботи з різним ступенем деталізації, сходячись в головному: для забезпечення ефективності дослідження важливо лише дотримання послідовності реалізації етапів алгоритму.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть, що таке метод та аналітичний метод
2. У чому полягає специфіка етапу збору?
3. Наведіть приклади комунікативних, некомунікативних та аналітичних методів збору
4. Які виділяють види аналітичних досліджень?
5. Які базові поняття аналітичної роботи можна виділити?
6. Що ви розумієте під алгоритмом проведення аналітичної роботи?

Лекція 6.ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Основні питання теми:

1. Аналіз текстів документів як базова технологія інформаційно-аналітичної роботи
2. Проблема «розуміння» тексту в інформаційній аналітиці

Мета лекції: розгляд тексту як об'єкту інформаційного аналізу

1. Насамперед слід зазначити, що існують чотири основних способи представлення інформації в документах:

- текстовий
- табличний
- графічний
- алфавітно-цифровий

З названих способів три останніх є формалізованими, їх легко автоматизувати, натомість текстовий спосіб – неформалізований – ще не в повній мірі піддається обробці технічними засобами. По суті текстовий аналіз на сьогоднішній день залишається прерогативою людського інтелекту, оскільки проникнення в семантику тексту під силу тільки людині. В цьому контексті аналітику тексту можна назвати базовою технологією інформаційно-аналітичної роботи.

Аналіз текстів в інформаційно-аналітичній діяльності займає особливе місце.

Оскільки переважна більшість документів, якими оперує аналітик при дослідженні, є текстовими, аналіз документів в певній мірі можна вважати синонімом аналізу тексту.

Аналіз тексту – це процес отримання на природній мові високоякісної інформації з цього тексту. При такому аналізі необхідно визначити правила, за допомогою яких, на думку фахівців, «формальна система (набір структурних елементів тексту) перетворюється на систему змістовну (осмислене повідомлення)».

Методи аналізу текстів документів різноманітні. Вони постійно удосконалюються. Так, методи аналізу логічної структури тексту дозволяють при читанні черпати з тексту документа більше, ніж її міститься в самому документі, а при складанні на його основі згорнутого тексту - робити його логічно струнким, легко зрозумілим та переконливим .

Особливість аналізу текстового матеріалу полягає в потребі дослідника проникати в глибинний зміст твору і в акцентуванні рухомої структури тексту. Для цього пропонується в процесі аналізу тексту для отримання семантичного представлення розглядати його як деяку ієрархічну структуру. Як правило, для цього застосовується метод шаблонів: вхідний текст розділяється за допомогою шаблонів, потім проводиться обробка отриманих даних.

Аналіз документів – це метод збору первинних даних, при якому документи використовуються в якості головного джерела інформації; це водночас сукупність методичних прийомів і процедур, застосовуваних для добування інформації з документальних джерел при вивченні процесів і явищ з метою вирішення певних завдань.

На практиці використовуються різні варіанти аналізу текстових матеріалів документів, в яких виділяють два основних типи:

- традиційний, або класичний, неформалізований.
- формалізований, або кількісний (контент-аналіз)

Розрізняючись між собою, вони не виключають, а взаємно доповнюють один одного, дозволяючи компенсувати недоліки кожного.

Традиційний аналіз являє собою сукупність певних логічних процедур, спрямованих на розкриття основного змісту досліджуваного матеріалу і дозволяє перетворити первісну форму наявної в документі інформації у форму, що цікавить аналітика . Фактично такий спосіб означає інтерпретацію змісту документа, тобто його тлумачення дослідником при виконанні поставленого перед ним завдання

Він включає різноманіття розумових операцій, спрямованих на інтерпретацію відомостей, що містяться в документі, з певної точки зору прийнятої дослідником в кожному конкретному випадку. Традиційний аналіз є самостійним, творчим процесом, ефективність якого залежить від :

- змісту та спрямованості досліджуваного документа;
- умов, цілей і завдань дослідження;
- наукової кваліфікації, багатства досвіду і творчої інтуїції дослідника.

Традиційний класичний аналіз дозволяє охоплювати приховані частини змісту документа, оскільки дослідник може, а часом і повинен, проникати вглиб документа, вичерпуючи його зміст.

Розрізняють зовнішній і внутрішній традиційний аналіз .

Зовнішній аналіз призначений для встановлення виду документа, форми, часу і місця його появи, автора, мети створення, надійності та достовірності, його контексту. Фактично основні його компоненти входять до складу бібліографічного опису документа. Нехтування таким аналізом може призвести до невірної тлумачення змісту документа.

Внутрішній аналіз орієнтований на дослідження змісту документа. При цьому може бути виявлений не тільки внутрішньотекстовий зміст, але й деякі аспекти позатекстового характеру (психологічний стан автора під час створення тексту, обставини, в яких створювався текст, чинники, які призвели до написання тексту тощо).

Традиційний аналіз документів є однією з найважливіших аналітичних технологій, значення якого важко переоцінити, оскільки в багатьох випадках текст є єдиним джерелом інформації. В цьому полягає його безперечне достоїнство.

Основна слабкість традиційного аналізу - суб'єктивність, оскільки будь-яка інтерпретація документа дослідником в більшому чи меншому ступеню залежить від особи аналітика. Спроби позбутися суб'єктивності традиційного аналізу призвели до появи формалізованих, кількісних методів аналізу документів. До подібних технологій належить формалізований аналіз (контент-аналіз).

Формалізований аналіз (контент – аналіз) являє собою переведення в кількісні показники текстів джерел масової інформації з подальшою статистичною її обробкою автоматизованими засобами.

Під текстами в контент-аналізі розуміють книги, книжкові глави, есе, інтерв'ю, дискусії, газетні та журнальні публікації, історичні документи, щоденникові записи, мови виступів, рекламні тексти тощо. Головна особливість контент-аналізу полягає не в самих характеристиках змісту, а у позамовної реальності, яка за ними стоїть, - особисті характеристики автора тексту, переслідуваних їм цілях, характеристиках адресата тексту, різні події суспільного життя та ін.

Контент - аналіз складається з таких основних етапів:

- виділяються одиниці аналізу, які потім зводяться в категорії аналізу і переводяться в машиночитаний вигляд;
- проводиться підрахунок частотних розподілів, застосовується математичний апарат для виявлення взаємозв'язків одиниць аналізу;
- здійснюється інтерпретація отриманих результатів.

Об'єктом контент-аналізу можуть бути будь-які документальні джерела – примірники книг, плакатів чи листівок, номери газет, фільми, публічні виступи, теле- і радіопередачі, громадські та особисті документи, журналістські інтерв'ю, відповіді на відкриті запитання анкет та ін. Вони складають те, що називається вибіркою, – ту частину текстів, яка є достатньою для аналізу всього масиву публікацій, і забезпечує репрезентативність даних. Одиницею аналізу може бути, що завгодно: теми і проблеми, пропозиції, образи, ідеологеми, метафори, приклади і аналогії, каламбури, алітерації, міфологеми і багатоіншого.

Існує ряд причин, по яких його використовують тільки в інформаційних масивах, що складаються з великої кількості текстів.

По-перше, статистичні закономірності виявляються тим більш чітко окресленими, чим більше обсяг вибірки.

По-друге, в більшості випадків контент-аналіз використовується в компаративних, тобто історико-порівняльних цілях. Він виявляється ефективним інструментом, коли досліджуються не одномоментні зрізи, а динаміка змін.

Таким чином, ідея контент-аналізу передбачає аналіз великих інформаційних масивів. З іншого боку, його відносна дешевизна і технологічність роблять такий аналіз принципово можливим.

Вибір одиниць аналізу залежить від об'єкта, предмета, мети, завдань і гіпотез дослідження. Перехід від завдання до одиниць аналізу аналогічний процедурі теоретичної та емпіричної інтерпретації понять і пошуку індикаторів.

З'ясування того, що вважати одиницями аналізу, – головна, вирішальна, ключова передумова контент-аналізу.

Категорії аналізу – його смислові одиниці, що позначають емпіричні ознаки текстової інформації, які є результатом операціоналізації опорних теоретичних понять в концепції дослідження. До категорій аналізу пред'являються певні вимоги: вони повинні виражати теоретичні поняття дослідження, мати відповідно ознаки (смислові одиниці) у тексті, володіти можливостями однозначної реєстрації ознак, які складають ці категорії. Основне завдання збору інформації в ході аналізу – пошук індикатора, що вказує на наявність в документі виділеної проблеми, ідеї, теми. Категорії аналізу виражаються певними ознаками (підкатегоріями), котрі характеризують інтенсивність, спрямованість, значимість вираженої в категорії ідеї, проблеми.

Основними перевагами контент-аналізу є його висока об'єктивність та точність результатів, у зв'язку з чим він знаходить широке застосування поширення в практиці аналітичних досліджень.

2. Глибинним вивченням смислу тексту та його інтерпретацією займається наука герменевтика (від грец. *hermeneo* – «тлумачу»). Герменевтика виникла ще за античної епохи, спочатку як мистецтво, а пізніше як теорія тлумачення текстів. Термін походить від імені давньогрецького бога Гермеса, який виконував функції посланника богів. Гермес доставляв людям повідомлення богів та тлумачів їхній зміст на мову, зрозумілу прости людям., тобто виступав в ролі інтерпретатора. З часом проблема розуміння та тлумачення повідомлень богів трансформувалася в тлумачення будь-яких письмових джерел, перш за все Біблії.

Засновником класичної герменевтики є німецький філософ та теолог Фрідріх Шлейєрмахер. Він заклав основи теорії лінгвістичного перекладу та тлумачення текстів.

З точки зору теорії комунікації усі ми є інтерпретаторами текстів, як усних, так і письмових. Ми постійно виконуємо з різним ступенем успішності герменевтичний аналіз – як вхідного тексту, так і тексту, який створюємо самі. Також ми прогнозуємо герменевтичні здібності вірно тлумачити наше повідомлення отримувачами наших текстів.

Герменевтичний аналіз тексту проходить у 3 етапи:

1. Загальне, первинне уявлення про смисл усього прочитаного тексту (смутне та неясне) – «передрозуміння». Воно у значній мірі формується заголовком тексту.
2. Рух думки від однієї частини до іншої з метою прояснити це загальне уявлення
3. Підтвердження та корекція первинного розуміння

Слід зазначити, що усі люди підсвідомо проходять ці етапи, але з різним ступенем ефективності: деякі текст абсолютно не розуміють, інші розуміють, але невірно, треті тлумачать текст близько до авторського смислу.

Для забезпечення розуміння смислу тексту герменевтика вирішує наступні задачі:

Якщо смисл тексту виражений в ньому явно, то зазвичай достатньо провести його логічну та граматичну інтерпретацію.

Якщо смисл тексту виражений неявно, цих видів інтерпретації недостатньо. В таких випадках герменевтика залучає історичні, економічні, соціокультурні, політичні знання, на

підставі яких можна виявити невідомий смисл. Ці знання складають той необхідний семантичний фон, який дозволяє зрозуміти смисл. Таким чином, при герменевтичному аналізі текст має бути включений до широкого контексту знань та асоціацій.

У професійній аналітиці аналіз тексту відбувається за принципом герменевтичного кола. Це принцип розуміння тексту, оснований на діалектиці частини та цілого: розуміння цілого складається з розуміння окремих частин. А для розуміння окремих частин необхідно попереднє розуміння цілого. Існують кілька типів такої техніки:

1. конкретний текст – ціле, його структурні елементи – частини
2. конкретний текст – частина, сукупність усіх текстів автора – ціле
3. конкретний текст – частина, соціально-політична ситуація, партія група, рух –

ціле

4. конкретний текст – частина, два різновиди цілого:

А) соціокультурний та психологічний контекст автора

Б) соціокультурний та психологічний контекст реципієнта

З цього випливають наступні основні правила проведення герменевтичного аналізу:

1. Уважно прочитати текст перший раз з початку до кінця, не пропускаючи

жодного фрагменту

2. Вдумливо та уважно читати текст повторно по колу, тобто співвідносити смисл усього тексту зі смислом кожної з його частин.

В процесі читання співвідносити смисл тексту з усім комплексом його можливих контекстів.

Герменевтичний аналіз передбачає можливість наявності в тексті 3-х видів інформації:

1. Змістовно-фактуальна інформація (ЗМІ)
2. Змістовно-концептуальна інформація (ЗКІ)
3. Змістовно-підтекстова інформація (ЗПІ)

Змістовно-фактуальна інформація (ЗМІ) – інформація, яку найлегше вилучити з тексту, інформація «переднього плану». Вона несе в собі повідомлення про факти, події, процеси, гіпотези, характеристики тощо. ЗМІ завжди виражена вербально, слова зазвичай вживаються в їх прямих, предметно-логічних значеннях. Її вилучення, як правило, не потребує особливих інтелектуальних зусиль, оскільки вона лежить на «поверхні» тексту.

Змістовно-концептуальна інформація (ЗКІ) – «інформація другого плану», несе в собі індивідуально-авторське розуміння та оцінку. Вона не завжди виражена з достатньою ясністю, дає можливість та навіть вимагає різних трактувань. Для їх виявлення необхідна певна мисленева робота, вдумливий аналіз, проникнення в глибину авторського замислу. ЗКІ переважно зустрічається у текстах художньої літератури та в публіцистичних текстах, може також бути у науково-популярних та навчальних текстах.

Змістовно-підтекстова інформація (ЗПІ) – «інформація заднього плану», ніколи не виражена вербально. Вона являє собою приховану інформацію, яку можна вилучити зі змістовно-фактуальної завдяки здатності мови породжувати асоціативні значення та прирошувати смисли. Для її виявлення потрібні серйозні інтелектуальні зусилля та глибокі фонові знання. Часто виявити ЗПІ неможливо без спеціального герменевтичного аналізу.

Слід зазначити, що ЗКІ та ЗПІ не завжди розуміються людьми. Причини цього складного явища можна розділити на суб'єктивні та об'єктивні. Суб'єктивні обумовлені психолінгвістичними особливостями сприйняття тексту кожною конкретною людиною, а також рівнем її культури, освіти, обсягом тезаурусу тощо. Об'єктивні обумовлені специфікою самого тексту як складного психолінгвістичного явища.

Як відомо, мислення та мовлення взаємообумовлені та нерозривні. Але коли думка ще не висловлена в мовленні, а існує тільки в ідеальній формі, в свідомості її автора, вона завжди є більш об'ємною, насиченою, повною та яскравою ніж тоді, коли вона матеріалізується, тобто набуває виду словесного висловлення. На цю важливу особливість вказувало багато дослідників, діячів мистецтва та філософів:

Платон зазначав, що «ціле є чимось більшим, ніж проста сукупність частин», маючи на увазі, що ціле є думкою, а частини – її словесні вираження у вигляді слів, словосполучень, фраз, абзаців тощо.

Таким чином, думка є набагато більшою та багатшою, ніж той текст, за допомогою якого вона виражається мовленні. Це означає, що текст далеко не завжди повністю виражає ідею, яку хотів висловити автор. Ця ідея може міститися у ЗКІ та ЗПІ.

Завдання аналітика при аналізі тексту – виявити цю закладену ідею, або принаймні зробити спробу вірно витлумачити її, спираючись на методики герменевтичного аналізу. Саме для цього він має розуміти механізми функціонування в тексті різних видів інформації. В психолінгвістичній науці цей феномен отримав назву «ефекту смислових ножиць» (Т.Дрідзе). Він реалізується у 2-х аспектах:

1. Невідповідність мовленнєвих засобів тексту мовленнєвим можливостям реципієнта
2. Невідповідність змістовно-сислової структури тексту способу його втілення автором умовленні.

Таким чином, аналіз текстової інформації та розуміння глибинного змісту тексту є надзвичайно складними. Основна проблема полягає у «витягуванні» первинної авторської ідеї. При цьому слід пам'ятати про два моменти:

- Досягти повного та адекватного розуміння практично неможливо, оскільки неможливо повністю зрозуміти іншособистість
- Навчити повному розумінню також неможливо, можна лише ініціювати процес саморозвитку розуміння.

Вцьомуконтексті застосування герменевтичних методик в текстовому аналізі є дуже корисним та ефективним.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутність аналізу документів як базової технології аналітичної роботи.
2. Охарактеризуйте традиційний аналіз, його переваги та недоліки.
3. Охарактеризуйте формалізований аналіз, його переваги та недоліки.
4. В чому полягає сутність герменевтики? Хто є її засновником?
5. Які етапи проходить герменевтичний аналіз?
6. Які види інформації можуть функціонувати в тексті?
7. Чи може реципієнт повністю адекватно сприймати ЗКІ та ЗПІ?

Лекція 7. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК В СИСТЕМІ ЗАДОВОЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Основні питання теми:

1. Інформаційно-аналітичний супровід наукової підсистеми суспільства
2. Інформаційно-аналітичний супровід освітньої підсистеми суспільства
3. Інформаційно-аналітичний супровід сфери державного управління
4. Інформаційно-аналітичний супровід економічної сфери

Мета лекції: формування сучасних уявлень про роль інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки задоволенні суспільних проблем

1. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується величезним обсягом здобутих знань, які в поєднанні з постійною модернізацією процесів їхньої генерації та засобів комунікації є головним чинником зростання національного продукту, успішності економіки, запорукою національної безпеки. Зокрема, дослідження ролі когнітивної складової у суспільному продукті й впливу виробничої сфери на розвиток знання привело до виникнення нового напрямку – когнітивної економіки, яка вивчає, по-перше, роль знань у виробництві продуктів економіки, у винайденні й конструюванні нових продуктів. По-друге, роль знань і навичок людей (і організацій) у прийнятті економічних рішень щодо комерційної, інноваційної діяльності тощо. Когнітивна економіка має й зовсім новий для економічної науки напрям досліджень – епістемологічний, що вивчає процеси здобуття знань, пов'язаних із прийняттям економічних рішень, і зворотний вплив ухвалених рішень на знання, на основі яких вони приймалися. Водночас, виникла парадоксальна ситуація: з одного боку, окремих індивідуум не в змозі опанувати всі існуючі знання, з іншого – людство постійно та все інтенсивніше їх поповнює. Цим зумовлюється необхідність інформаційно-аналітичної діяльності як засобу переробки та здобуття нового знання з існуючого.

Передусім слід зазначити, що нині інформаційно-аналітичні служби та підрозділи створюються з метою прийняття соціально значимих управлінських рішень у всіх центрах інформаційної інфраструктури, де концентруються, переробляються потужні інформаційні потоки. Інформаційна аналітика, використовуючи можливості, надані цими службами, активно оперуючи їхніми інформаційними продуктами й послугами, виконує насамперед завдання змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому сенсі з науковою й управлінською діяльністю.

Важлива функція інформаційної аналітики – виробництво нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації прийняття рішень. З наукою її поєднує інформаційний спосіб пізнання й наукового аналізу реальності. Аналітик, ґрунтуючись на інформаційних моделях, прагне виявити об'єктивні закономірності й тенденції, визначити рушійні механізми, причинно-наслідкові зв'язки. У цьому смислі аналітик створює нове знання про той фрагмент реальності, що перебуває у сфері його професійного інтересу, фактично виконуючи роль дослідника свого напрямку. При цьому для таких схем здобуття знання в процедурному сенсі найбільше підходять розуміння й інтерпретація текстів, тобто герменевтичний інструментарій.

Наукова діяльність в Україні, як і в усіх інших, зазнає загальноцивілізаційного впливу й перебуває під дією відповідних конкурентних стимуляторів. При цьому одним з істотних факторів успішної діяльності у сфері науки й освіти стає ефективність, дедалі відчутніша регламентація наукових досліджень у часі. Відбір, аналіз інформації за темою досліджень – це завжди важлива складова наукової роботи, на яку припадає значна частина часу.

Отже, закономірним є порушення питання про розвиток наукових досліджень в Україні, інтенсифікацію наукової діяльності, вдосконалення її технологій, насамперед – в оперуванні інформацією. Ця робота, з урахуванням з об'єктивно існуючої нині ситуації, пов'язана з необхідністю одержання практично негайних результатів: потребою в

інформаційно-аналітичному супроводі процесу становлення нової держави, економічних змін у напрямі формування ринкової економіки, відповідного супроводу демократичних перетворень тощо.

Слід особливо підкреслити, що протягом тривалого часу функції інформаційного забезпечення наукових досліджень, практично монополістично, виконували наукові бібліотеки, які комплектували свої фонди науковою літературою і надавали її вченим. Розвиток комп'ютерно-телекомунікаційних технологій та їх широке використання для створення й підтримки електронних інформаційних ресурсів змінили інфраструктуру ресурсної бази інформаційного забезпечення науки. Поряд із традиційними інформаційними виданнями широке застосування отримали електронні ресурси, з'явилися нові, надзвичайно активні «гравці» на інформаційно-аналітичному ринку.

2.Нинішній період розвитку суспільства визначається значним обсягом здобутих знань, які в поєднанні з постійною модернізацією процесів їхньої генерації та засобів комунікації, є головним чинником збільшення національного продукту, успішності економіки, запорукою національної безпеки. Це сприяло посиленню ролі освіти, особливо вищої – найважливішого фактору соціального й економічного прогресу як людства загалом, так і окремої країни.

При цьому в індустріальній економіці переважає вузька спрямованість освіти, її спеціалізація, зумовлена відносно повільними змінами ринкової кон'юнктури. Спеціалізація дозволяє працівникові підвищувати професійну майстерність, продуктивність праці. Основна концептуальна ідея освіти в індустріальному суспільстві – здобуття освіти раз і назавжди. Диплом про вищу освіту за цих умов є «сигналом» (показником) того, що його носій – людина з певними здібностями.

Нині відбувається перехід суспільства від індустріальної стадії розвитку до інформаційної (а в деяких країнах і до суспільства знань), на якій змінюється роль освіти. Тепер недостатньо тільки знань, навичок і вмінь, здобутих одного разу. Зовнішнє середовище стає дедалі мінливішим: збільшується обсяг інформації, що потребує оцінки й переробки. Сучасне суспільство характеризується як «knowledgebasedsociety» – «суспільство, основане на знаннях». Це відображено в новому концептуальному підході, що передбачає освітню активність суб'єктів протягом усього життя. За цих умов людина прагне не тільки отримати «сигнал» про здобуття освіти, але й бажає за допомогою освіти виробити нові професійні й індивідуально-психологічні якості: здатності до комунікації та творчості, мобільність, адаптивність до умов, що змінюються, набути навички прийняття оптимальних рішень тощо. Головною компетенцією індивіда стає вміння навчатися, знаходити потрібну інформацію. Усе це дозволяє йому забезпечити успіх у новому суспільстві. Тобто, саме інтелектуальні здібності людини і рівень її освіти значною мірою визначають у постіндустріальному суспільстві її добробут і соціальний статус. Посилюється тенденція, відповідно до якої люди, котрі з тих або інших причин не беруть участь в інтелектуальному виробництві, не можуть сподіватися не тільки на підвищення, але навіть на збереження раніше досягнутого ними рівня добробуту. Револьюційні зміни у сфері освіти зумовлені певними чинниками.

Перший пов'язаний з освітніми потребами в суспільстві знань, що формується. Потрібні маршрути (траєкторії) навчання, які відповідають конкретним умовам, запитам та індивідуальним особливостям тих, кого навчають. Нині електронні (мережні) підручники відображають подання авторів, інваріантні до таких особливостей, що відповідає стандартам традиційної системи освіти. Однак у межах концепції майбутнього відкритої освіти, здійснюваної за дистанційними технологіями, можна передбачати появу значної кількості користувачів, котрих не задовольняють існуючі неадаптовані підручники.

Другий чинник стосується тенденцій розвитку інформаційних технологій, що надають нових можливостей в інтелектуалізації автоматизованих систем і їх користувацького інтерфейсу. Глобальна мережа Internet відкрила доступ до інформаційних серверів, що

перебувають у різних місцях земної кулі. Зростає пропускна здатність мереж, дозволяючи територіально роз'єднаним людям розмовляти в режимі реального часу. Продовжує діяти т. зв. закон Мура, відповідно до якого продуктивність ЕОМ збільшується вдвічі кожні півтора роки. Усе це надає нових можливостей сфері освіти в доступі до навчальної інформації й оптимізації форм її подання.

Однак з розширенням комп'ютеризації навчального процесу дедалі помітнішим стає дисбаланс між технічними можливостями зберігання, передачі інформації в телекомунікаційних мережах і її поданням у різних формах для впливу на органи чуттів людини, з одного боку, і вимогами до зберігання інформації в мережних серверах, структурування знань і вибіркового доступу до джерел знань, з іншого.

Слід зазначити, що сучасне українське суспільство поки що не перейшло до інформаційної стадії. Проте глобальні зміни, які постійно відбуваються у світі, висувають нові вимоги до системи освіти, що позначається й на вітчизняній бібліотечній системі.

Постає проблема вибору такого освітнього продукту, який би забезпечив його споживачеві соціальну конкурентоспроможність. За цих умов діяльність бібліотек, особливо навчальних, набуває нових ознак.

Так, ефективне функціонування та розвиток інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) щодо задоволення освітніх потреб суспільства неможливі без вирішення проблеми підвищення загальної й інформаційної культури суспільства, яка, до речі, є предметом спеціальних досліджень. Тобто суспільство має бути підготовлено до ефективного соціального використання нових технологій комунікації, інформаційних ресурсів і знань. Як свідчить історичний досвід науково-технічного прогресу, будь-які технічні нововведення є ефективними в соціальному сенсі лише в тому разі, коли вони запроваджуються в культурне середовище суспільства і стають невід'ємною складовою його культури.

Стисло розглянемо взаємодію культури й освіти в соціокомунікаційному аспекті. Соціальні відносини проявляються в спілкуванні (комунікації), що має на кожному рівні свою специфіку: міжособистісному, груповому, масовому. Суспільство не є статичною сумою соціальних інститутів: воно постійно відроджується або творчо відтворюється за допомогою певних комунікативних актів, що мають місце між його членами. Як відомо, сам термін «комунікація» виник у науковій літературі на початку ХХ ст. Нині в науках соціально-комунікаційного циклу він розуміється як:

- засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального й духовного світів;
- спілкування — передача інформації від людини до людини;
- передача й обмін інформацією в суспільстві з метою впливу на нього

Можна погодитися з позицією науковців, які соціальну комунікацію розуміють як рух змістів, тобто знань, умінь, емоцій, вольових спонукань у соціальному просторі й часі. Таким чином, комунікація є найважливішою характеристикою соціальних відносин.

Відомо, що стратифікація комунікації представлена різними варіантами, на основі різноманітних ознак виокремлюються такі типи комунікації:

- міжособистісна, групова, масова (за ступенем репрезентативності аудиторії);
- усна й письмова (за формою);

- аудіативна, візуальна, аудіативно-візуальна (за каналом передачі й сприйняття інформації).

Комунікація є однією з найголовніших умов існування людини. Соціальна життєдіяльність здійснюється в спілкуванні, через комунікативну взаємодію, що має освітню спрямованість. Як справедливо зауважував Дж. Дьюї, будь-яка взаємодія, що життєво необхідна або в якій учасники життєво зацікавлені, має для учасників спілкування освітнє значення, надаючи загальнозначущих змістів їхній спільній діяльності, сприяючи формуванню комунікативного співтовариства, найважливішою ознакою якого є взаєморозуміння. Оскільки без того, щоб люди навчалися й навчали інших, громадське життя відбуватися не може, остільки сам процес суспільного життя має освітнє значення.

Тому освіту можна представити як інформаційно-комунікативний процес, що відбувається у формах міжособистісної, групової й масової взаємодії. Е. Гідденс підкреслює: якби не комунікація, що здійснюється через простір, то освіта для широких мас була б недоступною, та й непотрібною. У традиційних культурах знання переважно розглядалося як «локальне». Розвиток інформаційних технологій і поширення інформації стали такою самою складовою прогресу сучасного суспільства, як і будь-який аспект промислового виробництва. Тому загальна й професійна освіта – один з елементів системи масової комунікації, що виникла в процесі індустріалізації.

Слід підкреслити, що духовно-інтелектуальний і економічний потенціал суспільства формується насамперед у сфері освіти. Освіта як інформаційний процес, відіграє провідну роль в інформаційному суспільстві. В індустріально розвинених країнах саме в цю сферу скеровується значна частина інвестицій. При цьому вміння створювати, використовувати, обробляти, зберігати й поширювати інформацію стає умовою прогресивного розвитку національних співтовариств, їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку. Освіта є одним з видів спілкування, що об'єднує індивідів у загальних почуттях, інтересах і цілях. Освітня діяльність неможлива без спілкування, яке є не тільки істотним елементом і необхідною умовою освіти, але і її результатом. Саме в спілкуванні люди здійснюють різноманітні форми своїх взаємин: соціальну комунікацію й обмін. Розкриття сутності освіти допомагає осмислити механізм діалогічних комунікативних зв'язків між людьми як особистостями, оснований на розумінні ними загальних цілей, завдань та інтересів.

Нині систему освіти неможливо розглядати поза взаємним обміном культурними й духовними цінностями між соціальними спільнотами та соціальними інститутами, що персоніфікують їх економічне, політичне й духовне життя. Освіта людини є соціокультурним процесом, оскільки являє собою потенціал безперервного становлення спільного життя людей, організації їх культурного й духовного буття; освіта є процесом відтворення й розвитку, в якому відбуваються відновлення й культурний розвиток спільного соціального та духовного життя, причому це водночас є збереженням основних життєвих форм.

Тому процес навчання має організовуватися таким чином, щоб школярі й студенти здобували не тільки необхідні знання та набували навичок для практичного використання сучасних засобів інформатики, але також дізнавалися про динаміку розвитку й можливості цих засобів як нового інструменту для опанування інформаційним ресурсом суспільства.

Таким чином, освіта пов'язана з усіма сферами суспільного життя. Цей зв'язок безпосередньо реалізується через особистість. Освіта є єдиною спеціалізованою підсистемою суспільства, цільова функція якої збігається з метою суспільства. Якщо різні сфери та галузі господарства виробляють певну матеріальну й духовну продукцію, а також надають послуги людині, то система освіти формує саму людину, впливаючи на її інтелектуальний, моральний, естетичний і фізичний розвиток.

У суспільстві, основаному на знаннях, їх обсяг не є завданням навчання. Нині мета освіти – навчити людей створювати нові знання й опановувати технології та прийоми, що надають можливості це зробити. Головний чинник, який визначає підвищення ролі ІАД бібліотек у задоволенні потреб інформаційної підсистеми суспільства, – це процес упровадження в діяльність останньої новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, особливо через перехід до суспільства знань, де з'являється реальна можливість самостійно формувати набір ділової й розважальної інформації, самому визначати, що й коли слухати й переглядати.

Завдяки розвиткові інформаційно-комунікаційних технологій підвищується індивідуалізм у роботі. Співробітник може повноцінно працювати вдома або іншому місці, не тільки в офісі. Відповідно, виникають нові види робочих відносин, посилюється незалежність співробітників у формуванні свого робочого графіка. Дедалі більше людей використовують можливості дистанційного навчання, починає активно реалізовуватися принцип постійного підвищення кваліфікації.

Поліпшення підготовки фахівців надає компаніям і установам нових можливостей в управлінні персоналом, а, отже, і в зростанні виробництва. У свою чергу, для кожного співробітника це означає успішнішу й динамічнішу кар'єру, що створює більшу мотивацію до праці.

Інформатизація освіти повинна спрямовуватися передусім на визначення того, що потрібно вивчати в конкретних умовах, забезпечення пошуку, отримання, передачі й подання знань у системах дистанційного навчання, де вплив бібліотеки на якість навчання кардинально посилюється, що збільшує, відповідно, і її відповідальність.

Переваги дистанційного навчання зумовлені значним розширенням можливостей і сервісу надаваних студентам та учням освітніх послуг, використанням системи безперервної освіти, зручних графіків проведення занять у синхронному й асинхронному режимах. Основною особливістю дистанційних режимів навчання є те, що вони не так жорстко регламентують часові й просторові межі проведення занять і спілкування між викладачами й студентами. Більшою мірою переваги дистанційного навчання проявляються у викладанні гуманітарних дисциплін, оскільки дозволяють поєднати теорію й практику, використовувати актуальну інформацію для ілюстрації теоретичних положень і аналізу складних ситуацій.

Інтенсивний розвиток нових інформаційних і телекомунікаційних технологій надає принципово нової якості трансграничному інформаційному обміну й стає рушійною силою економічних, соціальних змін у світі. В освітній підсистемі саме розвиток зазначених новітніх технологій стає базою для створення електронних підручників, розробки автоматизованих систем навчання, організації віртуальних університетів, тощо.

Однак через очевидну складність формалізації процесів навчання й новизну зазначених технологій ці проблеми перебувають на початковій стадії свого вирішення, можливості сучасних інформаційних технологій використовуються недостатньо.

У концепції відкритої освіти важливим елементом є можливість вибору тим, хто навчається, засобів, місця й часу навчання, що відповідають його запитам. Це передбачає наявність альтернативних навчальних програм і прикладного програмного забезпечення, причому вони мають бути узгодженими щодо термінології, систем позначень, інтерфейсів для створення потрібних комбінацій навчальних засобів. Становлення останнього, в свою чергу, потребує якісно нового рівня інформаційно-аналітичної діяльності.

3. У сучасних умовах зростання затребуваності в суспільно значущих інформаційних ресурсах зумовлюється прискоренням процесів суспільного розвитку, ускладненням соціальної структури суспільства, розвитком системи громадських організацій, підвищенням політичної активності значної частини громадян тощо. В Україні ця проблема вирішується завдяки розвитку інформатизації, забезпеченню доступу до потрібних інформаційних ресурсів усім категоріям громадян. З метою вирішення цієї проблеми в державі реалізується система правових, організаційно-економічних заходів. Однак у цьому процесі досить тривалий час була недостатньо задіяна бібліотечна сфера. Це зумовлювалося об'єктивними фінансовими, організаційними, а також суб'єктивними причинами, що стримувало залучення бібліотечних установ до активного інформаційного процесу, пов'язаного з кардинальними перетвореннями в українському суспільстві. Лише певні позитивні зміни в матеріально-технічному забезпеченні, впровадження електронних інформаційних технологій у бібліотечній діяльності розкрили нові функціональні можливості цих установ, сприяли інтенсифікації інформаційних обмінів у структурі соціальних комунікацій, уможливили введення до активного суспільного обігу інформаційних ресурсів бібліотечних фондів.

Активізація діяльності бібліотек з інформаційно-аналітичного забезпечення сфери державного управління набуває важливого значення в розвитку демократичних процесів у суспільстві. Вона не лише збільшує можливості доступу громадян до суспільно значущої інформації, а й забезпечує передумови для її ефективного використання в процесі суспільного самовдосконалення. Інформаційно-аналітична робота бібліотек також сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності через налагодження зворотного

суспільного зв'язку з демократичними інститутами, зростання впливу громадян на події суспільного життя.

Тобто, у сучасних умовах актуалізується проблема ефективного інформаційного супроводу і забезпечення процесів, що відбуваються в суспільстві, з метою підвищення ефективності управління, яке значною мірою залежить від прискорення, вдосконалення механізмів пошуку, відбору і первинної обробки потрібної інформації, підвищення рівня оперативності та якості підготовки синтезованого інформаційного продукту і створення, таким чином, умов для прийняття оптимальних рішень із подальшим досягненням необхідних практичних результатів.

В Україні необхідний потенціал для здійснення цієї функції мають інформаційно-аналітичні центри наукових бібліотек, одним з яких є СІАЗ НБУВ. При цьому доступ до Інтернету надав змогу отримувати нову інформацію фактично в режимі он-лайн. Використання ж фондів НБУВ дозволяє визначати місце нової інформації в загальному інформаційному полі, класифікувати й ефективно використовувати її для створення синтезованого науково обґрунтованого інформаційного продукту, який би максимально задовольняв інформаційні потреби користувачів. Нині діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів наукових бібліотек, зокрема СІАЗ, спрямована на забезпечення інформаційних потреб передусім двох великих груп користувачів (замовників) – управлінських та бізнес-економічних структур.

Перша група – насамперед керівники усіх рангів. Саме поінформованість керівників значною мірою сприяє всебічному прискоренню соціально-економічного розвитку суспільства, успішному досягненню мети і вирішенню завдань, які виникають в їх повсякденній діяльності. Тематичний діапазон інформаційних потреб управлінських структур відрізняється широтою, при цьому чим вищий ранг керівника, тим багатоаспектніші його інформаційні потреби. Ці потреби досить динамічні, відрізняються значною практичною спрямованістю. Разом із тим необхідність прийняття оптимальних рішень потребує від управлінських структур теоретичних знань у багатьох сферах діяльності, в першу чергу, із соціально-економічних питань. Водночас кожен керівник, маючи конкретну базову підготовку, виявляє професійний інтерес до інформації стосовно своєї спеціальності. Крім того, керівникам необхідна не «сира» інформація про об'єкт управління, а така, що зважає на специфіку сприймання, використання інформаційних ресурсів у конкретних умовах професійної діяльності.

Особливостями запитів користувачів цієї групи є орієнтованість на тривалий і оперативний аналіз роботи різних галузей народного господарства; експертизу інвестиційних проектів; інформаційно-аналітичний моніторинг соціально-політичної ситуації; аналіз роботи органів виконавчої влади, підготовку аналітичних оглядів стосовно соціально-економічної ситуації в країні та регіонах; узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду територіального управління.

4. Рациональна організація інформаційно-аналітичного супроводу економічної діяльності в Україні є важливим чинником підвищення її ефективності. Це сприяло створенню інформаційних, аналітичних, консалтингових служб, що вивчають стан різних ринків: товарів, сировини, нерухомості, цінних паперів, валюти, страхування тощо. Зазначені служби створюються, зазвичай при великих банках, біржах, інвестиційних і страхових компаніях, де інвестування, визначення стратегії розвитку тощо, потребують ретельного аналізу ситуації й складання прогностичних сценаріїв. Але значний потенціал для високоякісного інформаційно-аналітичного забезпечення вітчизняної економіки мають й інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек.

Бізнес-економічні структури у своїх інформаційних запитах більше зорієнтовані на фактографічну інформацію, а також на використання повнотекстових баз даних. Від представників першої групи їх відрізняють посилені вимоги до аналітичної (кон'юнктурно-економічної, фінансової, юридичної), готової до використання інформації. Запити цієї групи

користувачів задовольняються, головним чином завдяки створенню і експлуатації баз даних, що містять відомості про вітчизняних і зарубіжних виробників товарів та послуг, діяльність бірж, банків, страхових компаній, попит на товари та послуги, поточні ціни тощо. Аналітична складова запитів цієї групи споживачів пов'язана з аналізом ситуації на ринках, прогнозами економічного розвитку та ін.

Загалом, можна дійти висновку: з точки зору конкурентоспроможності інформаційно-аналітичних продуктів і послуг, що створюються, найперспективнішими є тематичні огляди, аналітичні оцінки й концептуальні пошукові прогнози розвитку української і світової економіки, суспільної та політичної сфер. Адже накопичені у бібліотеках України фонди, зокрема оригінальні матеріали власних інформаційно-аналітичних та довідково-бібліографічних підрозділів бібліотек, у поєднанні з можливостями дистанційного використання інформаційних продуктів, які надає Інтернет, дозволять створювати досить широкий спектр складних інформаційно-аналітичних продуктів: якісно нових ідей, сценаріїв поведінки суб'єктів економічної діяльності, концепцій економічного та соціального розвитку тощо. Саме в цьому сегменті інформаційної продукції, яку можуть запропонувати бібліотеки, набуває свого втілення вирішення актуальної й нині дилеми між достовірністю інформаційного продукту та своєчасністю його підготовки для споживачів, на якій давно наголошували фахівці з аналітичної роботи. У здатності до створення згаданих вище інформаційних продуктів та задоволенні інформаційних потреб суб'єктів української економіки й полягають потенційні конкурентні переваги наукових бібліотек, порівняно з іншими інформаційними центрами. Потенціал наукової бібліотеки являє собою органічну єдність різноманітних бібліотечних фондів, кваліфікованих працівників відповідних підрозділів бібліотеки й інфраструктури бібліотеки з обслуговування користувачів, зокрема забезпечення доступу до інформації через мережу Інтернет. Поєднання цих компонентів створює притаманну саме науковим бібліотекам здатність до задоволення складних інформаційних потреб висококваліфікованих споживачів.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте особливості інформаційно-аналітичного забезпечення наукової підсистеми суспільства.
2. Назвіть основні завдання інформаційно-аналітичного супроводу освітньої підсистеми суспільства
3. Охарактеризуйте рівні та напрямки інформаційно-аналітичного супроводу сфери державного управління
4. Визначте загальні та конкретні цілі інформаційно-аналітичного забезпечення економічної сфери суспільства
5. Розкрийте потенціал наукової бібліотеки як структури, що займається інформаційно-аналітичним забезпеченням підсистем суспільства.

Лекція 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Основні питання теми:

1. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям реалізації комунікаційної діяльності бібліотек
2. Принципи та форми організації інформаційно-аналітичної діяльності
3. Інформаційно-аналітичні технології управління в бібліотечній системі України

Мета лекції: формування сучасних уявлень про специфіку організації інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеках України

1. Сучасне суспільство визначається скороченням темпів соціальної еволюції; потужними проривами в розвитку соціоінфосфери й посиленні її впливу на характер трансформаційних процесів; прискоренням соціальної дифузії інформаційних інновацій і отриманням небачених раніше можливостей розвитку людського капіталу; формуванням композитних соціально-інформаційних комплексів, здатних регулювати найважливіші соціальні процеси (у тому числі процеси соціальної інтеграції, діалогу « влада-суспільство» і т.д.); впливом нових інформаційних режимів на розвиток світової економіки. В цьому аспекті інформаційні аналітики, з одного боку, виступають найважливішими акторами інформатизації, з іншого боку – представляють соціально-професійну групу, більше інших піддану змінам у ході інформатизаційних процесів.

Фахівці відзначають, що розвиток соціальних інформаційних комунікацій і нерозривно пов'язаних з ними соціальних інформаційних баз сучасного суспільства створює нові, якісніші порівняно з відомими до нині людству умови для суспільної консолідації, досягнення взаєморозуміння в Україні, можливості для успішної її діяльності в системі міжнародного інформаційного співробітництва.

При цьому слід зазначити, що процес розширеного виробництва інформаційних ресурсів став однією з найпомітніших і найсуттєвіших ознак сучасної цивілізації, починаючи із середини минулого століття. Темпи цього виробництва були настільки високими, що поряд з безсумнівно позитивним значенням для людства прискореного опанування навколишнього світу швидко й рельєфно виявилися і серйозні сукупні проблеми. Навіть у найбільш технічно розвинутих країнах утрачалася можливість управління масивом інформації, генерованої суспільством.

Розвинені країни швидко знайшли способи вирішення проблеми вдосконалення механізмів управління інформаційними потоками, запровадженням в інформаційну сферу електронних технологій. Таким чином, було вдосконалено процес збагачення всієї структури соціальних інформаційних баз необхідною інформацією, значно зросла ефективність використання нових інформаційних масивів, інформаційного ресурсу суспільства в цілому.

Прикладом сучасного, активно працюючого інформаційно-аналітичного центру бібліотеки може бути дослідницька служба Бібліотеки Конгресу США (Congress Research Service – CRS), що здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення членів Конгресу США і його комітетів. Із цією метою вона щорічно готує до 500 тис. відповідей на різні запити, в основному пов'язані із завданнями законотворчості й вироблення політики фінансування державних програм, формування науково-технічної політики. CRS щорічно проводить більше 1000 досліджень, по їхніх результатах підготує аналітичні матеріали.

При цьому довідковий відділ бібліотеки виступає сполучною ланкою між установами Конгресу й CRS, готує відповіді на запити з Конгресу, які не потребують глибокого аналітичного пророблення. Через те, що відповіді повинні бути видані швидко, а тематика питань дуже різноманітна, довідковий відділ використовує реферати стандартної, форми,

складне програмне забезпечення для підготовки бібліографічних довідок і іншої продукції, працює з базами даних бібліотеки Конгресу.

Відділ бібліотечного обслуговування постачає матеріали й робить бібліографічні послуги всім підрозділам CRS і аналітикам всіх відділів. Цей відділ випускає кілька типів продукції: бібліографічну БД, довідник по продукції CRS і щомісячний перелік нових надходжень, головний файл рефератів CRS, надає інші бібліотечні послуги.

Причина створення CRS у тім, що Конгрес перестали задовольняти матеріали тільки інформаційно-довідкового характеру, потрібна була науково-аналітична база, що забезпечує членів Конгресу матеріалами, необхідними їм у законодавчій діяльності.

До обов'язків CRS входить: кваліфікований аналіз законодавчих пропозицій, аргументоване визначення доцільності або недоцільності їхнього прийняття, підготовка альтернативних пропозицій, оцінка можливих наслідків і результатів у випадку прийняття тих або інших законодавчих ініціатив. До початку сесії Конгресу CRS повинна підготувати для кожного комітету перелік проблем і напрямків, що заслуговують ретельного й детального обговорення.

Вимоги до якості інформації, що представляється CRS, надзвичайно високі. Вона повинна бути об'єктивною, точною, безсторонньою й найоперативнішою. CRS готує відповіді як на дуже прості запити, наприклад статистичні довідки, коли відповідь може бути надана майже миттєво, так і на досить складні, потребуючих декількох місяців роботи груп експертів. Дві третини запитів, що надходять в CRS, – фактографічні.

CRS проводить глибокий аналіз в області політики, науки, економіки, законодавчих актів, використовує методи статистичного аналізу й інформаційного моделювання.

Якщо запит вимагає підготовки розгорнутої доповіді зі статистичними викладеннями, аналізом питань, що мають кілька варіантів рішень, з висловленням всіх «за» і «проти», досліджень у конкретній предметній області, він направляється в один із семи дослідницьких відділів: законодавства, економіки, освіти й добробуту, навколишнього середовища й політики в області природних ресурсів, іноземних справ і оборони, уряду, наукової політики.

У кожному із цих відділів є група головних фахівців-аналітиків (seniorspecialist). Це вчені, добре відомі науковому співтовариству й працюючі в уряді, навчальних закладах, бізнесі. Іноді в такі групи залучають за контрактом фахівців із провідних дослідницьких організацій і фірм.

Для вирішення комплексних проблем і здійснення зв'язків між аналітиками різних відділів є 18 постійно працюючих груп, а для вирішення специфічних проблем, що виникають при підготовці відповіді на запит, протягом року створюється кілька десятків тимчасових груп аналітиків.

Продукція, підготовлена CRS, перевіряється на точну відповідність запиту, на відповідність прийнятим в CRS стандартам, дається оцінка його об'єктивності.

Електронні технології почали застосовуватися і в бібліотечних закладах – традиційних центрах суспільного збереження й використання інформації. З одного боку, вони дали відчутний поштовх усім напрямам бібліотечної справи, пов'язаним з удосконаленням обслуговування читачів безпосередньо в бібліотеках. З іншого – надали змогу розширити кількість користувачів за межами бібліотеки за допомогою електронних засобів зв'язку. Збільшення попиту на інформацію за межами традиційного читацького кола бібліотек у середовищі бізнесу, політики, владних структур, у процесі активізації всієї системи соціальних структур у рамках розвитку громадянського суспільства помітно змінює акценти в діяльності бібліотечних закладів, які дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення.

Саме ці центри можуть стати ефективним суспільним інструментом задоволення необхідними інформаційними ресурсами всіх категорій вітчизняних користувачів. Для цього в стислі терміни необхідно вирішити такі завдання:

- впровадити електронні інформаційні технології в сучасну бібліотечну діяльність, забезпечити долучення бібліотек до мережі сучасних соціальних інформаційних комунікацій;

- впровадити віддалені методи роботи як найперспективнішого напрямку розвитку бібліотечних установ у майбутньому, урізноманітнити, удосконалити активні форми інформаційно-аналітичного обслуговування всіх категорій користувачів, активізувати бібліотеки як сучасні інформаційні центри, утвердити їх на інформаційних ринках у сприятливий для цього час, у період їх становлення;

- провести роботи з поцифрування фондів бібліотек, оперативно ввести до суспільного обігу насамперед ту їх частину, що є особливо необхідною для вирішення актуальних проблем суспільного розвитку, вітчизняного наукового поступу, активізувати формування національних духовно ціннісних орієнтирів, патріотичне виховання нових поколінь українців;

- виробити стратегічні підходи, налагодити ефективний процес відбору в інтересах вітчизняного користувача якісної інформації з інформаційних масивів глобального інформаційного простору, комплектувати ними наявну систему інформаційних баз і здійснити підготовку для ефективного використання українськими користувачами;

- об'єднати українські інформаційні ресурси в загальнонаціональний банк даних, організувати діяльність на цій основі Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека-XXI», налагодити ефективну координацію діяльності бібліотечних установ, а в подальшому – інформаційних, науково-інформаційних, культурно-інформаційних та ін. центрів у роботі щодо задоволення суспільних запитів на інформацію, у реалізації без зайвого дубляжу процесу поцифрування фондів, збагачення їх новими інформаційними ресурсами, опанування ефективних форм інформаційно-аналітичної діяльності, організація дієвого використання національних інформаційних ресурсів в умовах впливів глобального інформаційного простору;

- забезпечити професійне зростання бібліотечних працівників, організацію підготовки спеціалістів, необхідних для забезпечення вимог сучасних інформаційних процесів.

Нові технології дозволяють вирішити два важливі завдання, затребувані сучасним суспільством: істотно вдосконалити якість обслуговування читачів у бібліотеці й розширити сферу інформаційного обслуговування користувачів за межами бібліотек.

Практика засвідчує, що позиціонування бібліотечних установ як сучасних інформаційно-комунікаційних центрів надає можливість розглядати їх ресурси як інформацію для змістового наповнення систем соціальних інформаційних баз, що забезпечують існування й розвиток системи соціальних структур суспільства. Об'єднання ресурсів у фондах бібліотек, відповідне структурування наявних інформаційних масивів дозволяють використовувати їх у разі необхідності, частково чи повністю в інтересах соціальних структур окремих їх представників, а також категорій користувачів, схильних за своїми інформаційними запитам до входження в ті чи інші соціальні структури. При цьому збагачення фондів бібліотек новою інформацією в сучасних умовах є найефективнішим у тому разі, коли інформаційні працівники бібліотек координують цей процес з інтересами корпоративних користувачів або ж діють за їх ініціативою.

Нові форми взаємовідносин сучасної бібліотеки і обслуговуваних нею соціальних структур уже нині активно виявляються у відносинах провідних бібліотечних установ з управлінськими структурами, політичними організаціями, сферою бізнесу, науки та ін.

2. Проблеми, що постали нині перед бібліотеками України, потребують уваги до трансформаційних змін у бібліотечній діяльності, методів та форм їх організації. У відповідності до суспільних потреб, зокрема, все актуальнішою стає організація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, що зумовлює необхідність визначення принципів, на яких вона повинна базуватися. При цьому слід мати на увазі, що потреби у більш концентрованих, пертинентній інформації, у вигляді конкретних рекомендацій, рішень,

рецептів, алгоритмів діяльності та поведінки, зокрема забезпечення процесу прийняття управлінських рішень, на відміну від рішень, які приймаються, наприклад, у сфері наукової діяльності, спрямовані на вирішення конкретних питань, зазвичай, мають обмеження в часі, тому результат інформаційно-аналітичної роботи має бути прийнятним для використання замовником уже в момент свого одержання. На це і розраховані експертні, інформаційно-довідкові системи, що створюються.

Стисло розглянемо, спираючись на існуючий досвід, основні принципи проектування й розвитку інформаційно-аналітичних підрозділів (служб, відділів) бібліотеки.

1. Принцип «від простого до складного», який полягає в тому, щоб аналітики при виборі функцій орієнтувалися на поточні проблеми бібліотеки, причому не намагалися охопити відразу всі питання.

2. Принцип поступового розвитку інформаційно-аналітичного підрозділу бібліотеки зводиться до того, щоб керівник такої служби не поспішав витратити значні фінансові ресурси на автоматизацію інформаційно-аналітичних технологій, а враховував можливості проведеної в бібліотеці або мережі бібліотек програми інформатизації управлінської праці, оскільки витрати на автоматизацію окремих етапів аналітичної діяльності можуть бути значними. При розвитку аналітичних технологій доцільно прагнути до зниження видатків на інформаційне забезпечення за допомогою встановлення неформальних каналів або обміну інформаційно-аналітичними продуктами із численними партнерами на місцевому, державному та міжнародному рівнях.

3. Принцип постійного навчання полягає в тому, що інформаційний аналітик повинен постійно підвищувати власну кваліфікацію й сприяти в цьому своїй адміністрації, тому що значні зміни в суспільному житті вимагають від керівництва бібліотечними установами володіння новими поняттями ринкової економіки, можливостями новітніх інформаційних технологій тощо.

4. Принцип співробітництва й необхідності формування розгалуженої мережі аналітиків і експертів означає, що ніякий найчисельніший інформаційно-аналітичний підрозділ бібліотеки, не вирішить різні управлінські завдання без допомоги експертів і аналітиків, що працюють на громадських засадах. Таких фахівців варто шукати серед представників університетського й наукового середовища, а також у громадських організаціях міста й регіону.

5. Принцип матеріального заохочення означає, що досвідченим інформаційним аналітикам необхідно створити, за можливості, такі умови роботи, і насамперед матеріальні, щоб вони не прагнули перейти в комерційні структури.

6. Принцип визначення результативності діяльності інформаційно-аналітичного підрозділу бібліотеки означає, що його керівник повинен контролювати ефективність праці всіх співробітників і підрозділу в цілому, починаючи від дня підписання наказу про її створення. Деякі недосвідчені керівники вважають, що важливі результати можуть бути отримані тільки в міру значної автоматизації аналітичної або експертної діяльності, після підключення до дорогих інформаційних систем і центрів, залучення висококваліфікованих фахівців. Однак, як правило, досвід інформаційно-аналітичної служби здобувається на тлі бурхливої оперативної діяльності адміністрації, що вимагає негайного інформаційно-аналітичного моніторингу поточних завдань управління.

7. Принцип психологічної стабільності й упевненості в подальшому розвитку інформаційно-аналітичного підрозділу бібліотеки полягає в тому, що керівник повинен сформувати такий колектив і так організувати його роботу, щоб інформаційно-аналітичний підрозділ (відділ, служба) міг передбачати ті проблеми, які можуть виникнути в адміністрації при управлінні окремою бібліотекою чи їх мережею і підготувати варіанти їхнього рішення заздалегідь.

Створювані відповідно до пріоритетних напрямів розвитку інформаційної інфраструктури стосовно забезпечення сучасних інформаційних потреб такі підрозділи ввійшли в загальну систему бібліотечного обслуговування, здійснюючи пошук,

структурування масивів інформації (знань), формування БД з актуальних питань суспільного розвитку, економічних перетворень, аналіз періодики, нової монографічної літератури, уведення в обіг знань, інформаційну підтримку комплексних аналітичних досліджень.

На сучасному етапі посилення ролі інформаційно-аналітичної діяльності в забезпеченні суспільних потреб переваги відповідних цьому напрямку роботи структур бібліотек визначаються насамперед наявністю доступу до величезних масивів інтелектуально-інформаційних ресурсів у фондах бібліотек (різних видів спеціальної літератури з широким тематичним охопленням, періодичної преси, зокрема й провідних зарубіжних видань тощо).

Визначення виконавців зазначених робіт залежить від розмірів організації (бібліотеки) й існуючої в ній організаційної структури. У невеликих бібліотеках всі обов'язки з проведення ІАД можуть покладатися на одну людину, у великих і середніх бібліотеках необхідна колективна діяльність. При реалізації останньої, відповідно до вищеперерахованих завдань, можливі два варіанти організації ІАД. Перший припускає розподіл завдань ІАД між існуючими відділами бібліотеки. Це має сенс для тих бібліотек, де створення інформаційно-аналітичного підрозділу (відділу) на постійній основі є недоцільним, або неможливим з погляду витрат на його утримання.

Другий варіант – створення самостійного аналітичного підрозділу (служби, відділу) в організаційній структурі бібліотеки. Така форма ІАД видається найдоцільнішою для великих наукових або спеціальних бібліотек. Вона вимагає виконання функцій на постійній основі, пов'язана з більше високим рівнем відповідальності за строки й результати роботи. Саме в таких структурах існує можливість зібрати найкваліфікованіших аналітиків різної спрямованості. Концентрація таких фахівців в одній структурі дає простір для командної роботи й обміну досвідом, спільного рішення складних методологічних проблем. Хоча слід зазначити, що від створюваного підрозділу складно очікувати швидкої віддачі. Тільки в результаті довгого й досить суперечливого процесу еволюції інформаційно-аналітична структура може в значній мірі сприяти підвищенню конкурентоздатності бібліотеки на ринку інформаційних продуктів та послуг.

Крім інформаційних аналітиків, у спеціалізованому підрозділі (службі, відділі) повинен бути фахівець із інформаційно-бібліотечних систем. Його безпосередні функції пов'язані із вбудовуванням аналітичного блоку в інформаційну систему бібліотеки. Фахівець із інформаційних систем може виконувати роль інтегратора інформаційного середовища для підтримки аналітичних рішень всіх рівнів. Присутність грамотного фахівця з інформаційних систем дозволить вирішувати проблеми автоматизації аналітичних процесів.

Створення в межах бібліотеки окремої інформаційно-аналітичної структури (підрозділу) повинно виходити з того, що зазначена структура у своїй діяльності повинна поступово перетворитися з системи, що забезпечує спрощений доступ користувачу до інформації на систему, що перероблює інформацію і виробляє інформаційно-аналітичну продукцію.

При цьому необхідно визначити:

- головні завдання (цілі), для виконання яких функціонує зазначений інформаційно-аналітичний підрозділ (структура),
- види інформаційно-аналітичного продукту, що викликають найбільшу зацікавленість користувачів (аналітичний огляд, матеріали інформаційно-аналітичного моніторингу, аналітична довідка по проблемі, прогноз, експертна оцінка тощо),
- види використовуваних джерел інформації: бази даних, патенти, газети, журнали, реклама, спеціальні видання, книги й ін.,
- методи одержання аналітичної інформації, у тому числі типи передбачуваного програмного забезпечення,
- необхідні допоміжні інформаційні системи, програмні й технічні засоби для реалізації передбачуваної інформаційної технології, що забезпечують більше високі швидкості доступу, обміну, технічної обробки носіїв інформації

Результатом впровадження аналітичних технологій бібліотечну діяльність є нові послуги й продукти аналітичного характеру й технології їхньої підготовки. Аналітичний підрозділ бібліотеки безупинно веде пошук проблемних напрямків, що особливо важливо в умовах, коли посилюється конкурентна боротьба на інформаційному ринку. Виявлення проблемних напрямків і їхній аналітичний супровід – одне з основних завдань аналітичної служби, створюваної в бібліотеці. Механізм визначення нових напрямків вимагає обробки більших машиночитаних масивів, спеціальних лінгвістичних засобів і методик оцінки документного потоку.

3. Істотні зміни в діяльності бібліотек під впливом зростаючих суспільних запитів на основі запровадження електронних інформаційних технологій зумовлюють зростання ролі та можливостей застосування сучасних інформаційно-аналітичних технологій у бібліотечній практиці. У зв'язку з цим ефективність бібліотечної діяльності дедалі більшою мірою залежатиме від упровадження активних форм роботи, пов'язаних з відбором необхідної для замовника інформації, підготовки її для використання в найзручнішій для нього формі, здійсненням змістового аналізу, окресленням перспектив розвитку теми тощо. Дійсність доводить, що найефективнішими для вирішення означеного комплексу завдань є інформаційно-аналітичні форми роботи. Їх продуктивність підвищується з оперативною доставкою, швидким реагуванням на корегування змісту замовлення.

Слід зазначити, що інформаційно-аналітична діяльність притаманна бібліотеці як з точки зору виконання свого завдання з обслуговування читачів, так і вирішення проблем підвищення ефективності управління окремою бібліотекою і бібліотечною галуззю в цілому. Більше того, нині вона є одним із засобів адаптування бібліотек до нової соціально-комунікативної реальності, яка, зокрема, характеризується турбулентністю зовнішнього середовища. Останнє визначається як таке, що все більше стає джерелом проблем для сучасних керівників. По суті, керівники найважливіших для суспільства організацій – державного управління, комерційних, освітніх, – під впливом недавніх подій у світі були змушені зосередити увагу на середовищі, що швидко змінюється, і його впливах на внутрішню структуру.

Для «вбудовування» бібліотеки в структури інформаційно-аналітичної діяльності, що активно формуються, слід підкреслити необхідність існування в інформаційно-аналітичних підрозділах бібліотечних установ замкнутого циклу підготовки матеріалів, починаючи від процедури визначення показників збору інформації, її класифікації, автоматизованої обробки й закінчуючи аналізом, розробкою прогнозів і практичних рекомендацій. Тобто в інформаційно-аналітичній діяльності на національному, регіональному та місцевому рівнях організації діяльності БСІ повинні зберігатися три напрями: інформаційно-технологічний, інформаційний і аналітичний, співіснування й реалізація яких уможливить забезпечити ефективну роботу.

Відомо: однією з основних передумов, що забезпечує ефективність управління, зокрема й на різних рівнях організації діяльності БСІ в організаційно-функціональних структурах бібліотек, організації та управлінні, технологіях, теорії та методиці, міжнауковій методології, є прийняття відповідних існуючим умовам середовища управлінських рішень, обраних із можливих альтернатив. Тобто, необхідно знаходити правильні рішення щодо напрямів розвитку БСІ як у цілому (національний рівень), так і на регіональному та місцевому рівнях, за умов постійного подолання значних інформаційних невизначеностей. Саме тому виникає необхідність створення надійної системи наукового супроводу, зокрема, організаційно-аналітичного забезпечення управління БСІ, що надасть можливість вирішувати значний комплекс проблем:

- 1) отримувати інформацію, необхідну для обґрунтування цілей і формування завдань управління БСІ;
- 2) аргументувати прийняття управлінських рішень у зазначеній сфері;
- 3) оперативно вирішувати кризові і неоднозначні ситуації у галузі;

- 4) сприяти розробці концепцій, проектів, програм, планів і прогнозів розвитку БСІ;
- 5) удосконалювати організацію і систему управління галуззю.

Питання для самоконтролю:

1. Сформулюйте поняття комунікаційної діяльності бібліотек.
2. Охарактеризуйте проблеми інформаційно-аналітичної роботи бібліотечних установ.
3. Назвіть основні принципи ІАД.
4. Визначте особливості організації ІАД бібліотек
5. Розкрийте роль інформаційно-аналітичних технологій управління в бібліотечній системі України.

ГЛОСАРІЙ

Абстракція - мислене виділення суттєвих якостей предмету і відмінність від інших його якостей.

Аналіз - (від грец. analysis- розклад), 1) розділення (мислене або реальне) об'єкту на елементи, розклад єдності на; аналіз нерозривно пов'язаний із синтезом (поєднання елементів у ціле). 2) Синонім наукового дослідження взагалі.

Аналітика – інтелектуальна, логіко-мисленна діяльність, що спрямована на рішення практичних завдань.

Аналітичний огляд – інформаційний документ. Є результатом як інформаційного згортання інформації, так і розгортання інформації з метою інтерпретованої орієнтації користувачів в інформаційному потоці. За функціональною ознакою аналітичні огляди поділяються на: огляд-обґрунтування, де подана оцінка стану питання з обґрунтуванням необхідності рішення даної проблеми та набором і оцінкою альтернативних шляхів і методів вирішення; підсумкові огляди подають оцінку стану питання з характеристикою досягнутого рівня, а також невирішених проблем; прогностичні огляди - подають аргументовану оцінку стану питання і визначають перспективні шляхи розвитку науково- технічного напрямку.

Аспект – у інформаційних системах – ознака пошуку даних. По числу ознак, зазначених в умові пошуку, розрізняють одно- і багатоаспектний пошук.

Атрибут – ознака, риса, властивості об'єкту, що характеризують його унікальність. Схожість або відмінність від інших об'єктів.

База даних – іменована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області;

База знань – масив інформації у формі, придатній до логічної і смислової обробки відповідними програмними засобами;

Галузі інформації – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності суспільства та держави.

Глобальна інформаційна інфраструктура – глобальне інтегроване середовище телекомунікаційних і інформаційних сервісів (послуг).

Горизонтальний обмін інформацією – обмін інформацією між людьми одного покоління

Дані – відомості по факти, події, поняття, ідеї чи команди, подані у формалізованому вигляді, зручного для зберігання, обробки, пересилання та інтерпретації користувачами інформаційної системи.

Дедукція – послідовність умовиводів, які пов'язані правилами логіки (перехід від складного до простого; дія що є протилежною до індукції).

Документ – матеріальний носій, що містить записану інформацію, яка призначена для передачі в соціальному комунікаційно-інформаційному процесі.

Документована інформація – 1) соціальна інформація, зафіксована документі з метою її зберігання в часі та (або) передачі в просторі; результат документування. Те саме, що документальна інформація; 2) соціальна інформація, що подається з вказівкою на документ, з якого вона вилучена.

Експертна система –автоматизована система, що реалізує ознаки і засоби «штучного інтелекту», що має базу знання із набором правил вирішення певного кола задач та програмно- технічні засоби, які дозволяють на основі даних, що вводяться до неї про даний стан об'єкта управління чи аналізуємо! ситуації поставити діагноз та сформулювати пропозиції чи варіанти альтернативних пропозицій (рекомендацій) для вибору рішення користувача. Система, здібна отримувати, накопичувати, коректувати знання, що надаються переважно експертами, із деякої предметної області виводити нові знання, вирішувати на основі цього знання практичні задачі та пояснювати хід їх вирішення.

Згортання (розгортання) інформації – зміна фізичного обсягу повідомлення (документа) за результатами аналітико- синтетичної переробки, що супроводжується

зменшенням (або збільшенням) його інформативності. За результатами згортання (розгортання) формуються вторинні документи різного функціонального призначення.

Згортання інформації – сукупність операцій аналітико- синтетичної переробки документальної інформації, що переслідують ціль створення вторинних документів, або відображення змісту вихідного тексту в більш економічній формі при зберіганні або деякому зменшенні його інформативності в початковому тексті.

Знання – сукупність інформації про об'єктивний світ, що обумовлює поведінку, позиціонування і рух суб'єктів у просторі; сукупність інформації в її причинно-наслідкових зв'язках, що доступна свідомості суб'єкта.

Ідентифікація – 1. Процес ототожнення об'єкта з одним із відомих системі об'єктів. 2. Розпізнання об'єктів.

Ієрархія – (грец. hieros- святий та arche- влада) багато- рівневість; це: розміщення елементів цілого у послідовності від вищого до нижчого та у послідовності підпорядкування нижчого вищому. Термін, що використовується для характеристики багаторівневості системних відносин.

Інволюція – аналіз та осягнення від загального до часткового; диференціація старих форм життя, при втіленні думки (падіння духу) в матерію, на підсистеми, що будуть включені пізніше у нові форми.

Індексування – процес відображення змісту документа і/або смислового значення інформаційного запиту інформаційно- пошуковою мовою.

Індукція – (від лат. induction- наведення) - метод пізнання, пов'язаний з узагальненням: від часткового до загального, від фактів до деякої гіпотези (загальному ствердженню). Індукція - перехід від умовиводів на основі фактів до загального ствердження (від конкретного до абстрактного, від простого до складного).

Інсайт –(англ. Insight- пронизливість, розуміння) нове рішення проблеми, що появляється зненацька після того як суб'єкт інтегрує інформацію, що знаходиться у пам'яті у та надходить з оточуючого середовища.

Інтеграція – (лат. integration- встановлення від integer- цілий), 1) поняття, що означає стан пов'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму у ціле, а також процес, що веде до такого стану. 2) В науці: процес зближення та зв'язки наук, що відбувається наряду з процесами їх диференціації.

Інтелект – (від лат. intellectus- пізнання, розуміння, глузд) - це: глузд, здатність мислити, сукупність тих розумових функцій, що перетворюють сприйняття у знання чи переглядають та аналізують вже існуючі знання.

Інтелектуалізація – процес розвитку здатності сприйняття і створення інформації, тобто підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту.

Інфокосм – інформаційне поле (середовище) особистості.

Інфоноосфера – інформаційне середовище ноосфери.

Інформативність - насиченість змістом, інформацією; кількість відомостей, знань. Або ступінь різноманітності двох і більше текстів, що мають спільний предмет.

Інформатизація – сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Інформаційна аналітика – засіб вирішення практичних завдань інформаційними засобами.

Інформаційна діяльність – сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Інформаційна економіка – новий сектор економіки, що виник завдяки розвитку глобального процесу інформатизації, який включає в себе виробництво засобів інформатизації, а також інформаційних продуктів і послуг та інформаційний ринок.

Інформаційна загроза — фактори або сукупності факторів, що створюють небезпеку функціонуванню інформаційного середовища суспільства.

Інформаційна інфраструктура - сукупність центрів і каналів створення, накопичення, збереження, обробки і поширення інформації.

Інформаційна інфраструктура суспільства – сукупність організаційних структур, що забезпечують функціонування і розвиток інформаційного простору країни, а також засобів інформаційної взаємодії, що забезпечують доступ громадян і організацій до інформаційних ресурсів.

Інформаційна культура суспільства – здатність ефективно використовувати наявні в розпорядженні суспільства інформаційні ресурси і засоби інформаційних комунікацій, а також застосовувати для цих цілей передові досягнення в області розвитку засобів інформатизації й інформаційних технологій.

Інформаційна послуга – дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами.

Інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування;

Інформаційна техносфера – сукупність створюваних людиною технічних засобів інформатизації суспільства й інформаційних технологій, що забезпечують можливості їх використання.

Інформаційна цивілізація – якісно нова суспільно-політична формація, що йде на зміну матеріальній (техногенній) цивілізації й забезпечує прогресивне освоєння процесів інформатизації як неминучого і загального періоду розвитку суспільства, пізнання й освоєння інформаційної моделі світобудови, а також загального усвідомлення і прийняття єдності законів інформації в природі та суспільстві.

Інформаційне поле об'єкту – це множення документалізованих і недokumentалізованих даних, що описують об'єкт.

Інформаційне середовище – складова частина ноосфери, що складається з інформації та вміння сприймати інформацію.

Інформаційне середовище (за С. Денчевим), є сукупністю:

- інформаційних фондів;
- інформаційних технологій;

- інтеракцій між людьми й устаткуванням, що забезпечують соціальну інфраструктуру для суспільно корисної реалізації специфічних інформаційних процесів у рамках певної предметної галузі.

Інформаційне суспільство – суспільство, в якому виробництво інформаційних продуктів і надання інформаційних послуг переважає над всіма іншими видами соціально-економічної активності людей.

Інформаційний аналіз – сукупність процесів цілеспрямованості згортання інформації про об'єкт або синтезування нових інформаційних моделей об'єкту в часу і просторі.

Інформаційний моніторинг - це технологія безперервного спостереження за об'єктом у фіксованому інформаційному полі або потоці інформації за обраними індикаторами; складова інформаційної діагностики.

Інформаційний потенціал – інформаційний ресурс суспільства в єдності з засобами, методами й умовами, що дозволяють його активізувати й ефективно використовувати.

Інформаційний потік – інформація, що знаходиться в упорядкованому русі по заданим напрямках із фіксованими початковими, проміжними і кінцевими точками.

Інформаційний продукт (продукція) – документована інформація, яка підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів.

Інформаційний простір – певне середовище, в якому здійснюється формування, збирання, збереження, опрацювання і поширення інформації)

Інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Інформаційний синтез – процес узагальнення інформації, отриманої в результаті інформаційного аналізу документів (текстів). У залежності від характеру і цілей виконуваної роботи результати синтезування можуть бути різноманітними: від найбільше простих (бібліографічний опис, анотація і т.д.) до більш складних (огляд, систематизований підбір фактів і т. д.).

Інформаційні ресурси — це знання, підготовлені для доцільного соціального використання.

Інформаційно-аналітична діяльність – різновид соціально- комунікаційної діяльності пов'язаної із ефективною обробкою інформації з метою її згортання і підготовкою інформаційної бази прийняття рішень, щодо дій, поведінки, напрямів руху об'єктів реального світу на різних рівнях суспільної організації суб'єктів діяльності, зокрема в системах управління і прийняття рішень. Базується на сукупності методологічних, організаційних, технологічних принципів, які забезпечують індивідуальну і колективну мислєдіяльність.

Інформаційно-аналітична робота – специфічний вид мисленої діяльності людини який пов'язаний із вилученням інформації на основі використання певної відносно стійкої суб'єктивної моделі всесвіту.

Інформаційно-аналітичне забезпечення – різновид інформаційного забезпечення суб'єктів соціальної дії на різних рівнях її організації на основі аналізу інформації у будь-якому вигляді, підготовленою для вибору нових моделей діяльності, поведінки, відносин між суб'єктами соціальної дії; для прийняття рішень в системах управління; вилучення інформації, що складає - зміст нового знання.

Інформація – міра відображення реальності, яка визначається властивостями об'єкта/системи, що сприймає, відтворює, передає відображення у будь-який притаманній йому спосіб; й те, що змінюють повноту уявлень про об'єкт або систему; відомості про особи, предмети, випадки, вища та процеси незалежного від форми їх представлення які використовуються з метою отримання знань, та прийняття рішень. Відомості про факти, події, явища, процеси, що розглядаються в аспекті їхньої передача в просторі і часі незалежно від фізичної форми їх представлення, використання із метою зберігання або одержання знання, прийняття рішень, забезпечення функціонування суспільства. Документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі

Категорії – граничні за рівнем узагальнення, фундаментальні, абстрактні поняття теорії.

Класифікація - ієрархічно збудована система інформаційних елементів, що означають об'єкти і процеси реального світу упорядкованих за ознакою схожості та розбіжності класифікаційних ознак.

Кластирізація– типізація об'єктів одночасно за множиною ознак з урахуванням зв'язків між ними.

Когнітологія– наука про мислення, вивчає здатність розуму розрізняти об'єкти буття, присвоювати їм імена, оперувати іменами їх сутностей. Комплекс досліджень на перетині психології, логіки, лінгвістики та інформатики. Мета - дослідження функціонування знання у різноманітних системах (технічних, живих істот, суспільстві) - конкретизувалась завдяки розвитку кібернетики в інформаційному напрямі, здебільшого завдяки розробці проблеми «штучного інтелекту».

Комп'ютеризація – процес удосконалювання засобів пошуку й обробки інформації.

Конвектори – лексичні одиниці, що забезпечують внутрішньо текстові (міжфразові) зв'язки.

Контекст – закінчений у змістовному відношенні уривок тексту, у межах якого можливо правильно встановити значення вхідних у нього слів або їх сполучень.

Концептуалізація – надання або визначення теоретичного сенсу слів і перетворення їх у поняття, або сполучення понять, що утворюють повний або частковий ідеальний зразок дійсності.

Концепція – (от лат. *conceptio*) лікуюча задумка, певний засіб розуміння, трактування будь-якого явища; несподіване народження ідеї, основні думки, художнього чи іншого мотиву. Сукупність взаємозалежних уявлень, поглядів на будь-яку проблему. Концепція – наукове пояснення явищ і процесів.

Латентний – скритий, що до пори не прокляється.

Логіка – системність мислення на базі використання синтезованого та очищеного досвіду.

Логічний аналіз понять – логічноструктурування вихідних понять, що визначають предмет дослідження, точне пояснення його змісту і структури.

Маркер – слова і словосполучення, однозначно ідентифікуючі той чи інший змістовий аспект документа.

Медіатизація – процес удосконалювання засобів збору, збереження і поширення інформації.

Мета – зразок очікуваного результату діяльності і засобів її досягнення.

Метадані – дані про дані. У банках даних – це інформація про інформацію що зберігаються: таблиці опису даних і зв'язків, адресні таблиці і т.п. СУБД використовує метадані в процесі роботи з базою даних

Метаінформація – інформація про інформацію, по способи кодування інформації. Метаінформацією в документах (або документальному потоці) є, наприклад, пошукові індекси, анотації, довідковий апарат, іноді вступ, передмова, способи організації масиву документів, правила поводження з автоматизованими системами та ін., що забезпечує, полегшує доступ до інформації.

Методологія – структурована сукупність взаємопов'язаних методів слугують для досягнення певної цілісної системи цілей.

Модель всесвіту суб'єкту пізнання – сукупність набутого у результаті накоплення аналізу інформаційного і соціального досвіду уявлень про сутності і процеси реального світу.

Моніторинг – спостереження за станом, динамікою, напрямками руху об'єктів.

Надлишкова інформація – інформація, що перевищує повну інформацію і формально являється зайвою в повідомленні, тобто такою, без якої можна точно й однозначно встановити зміст або значення повідомлення.

Нова інформаційна технологія – сукупність засобів і методів автоматизації інформаційних процесів, заснованих на використанні сучасної електронно-обчислювальної техніки та засобів зв'язку.

Обробка інформації – математико-статистичне або змістово-смісловне перетворення, яке робить її компоненти придатними для їх аналізу, інтеграції.

Ознака – значення, що задається при описі/атрибуції про об'єкти пошуку даних.

Операціоналізація – перевод поняття в терміни або надання термінам емпіричних контурів явищ, що вивчаються.

Поняття – форма (вид) думки, що відображає загальні та суттєві признаки, зв'язки та стосунки пізнаваних предметів та явищ. Поняття – змістовні, предметні уявлення, що відтворюють у мисленні об'єктивну сутність реальних процесів дійсності і відношень які доступні органам відчуття людини.

Праксеологія – наука про досконалу, бездоганну людську діяльність. Визначає концептуальні основи діяльності, її принципи, обґрунтовує її структуру, розкриває її процеси

і процедури, формує її понятійно-категоріальний апарат.

Предметизація – вид перетворення документальної інформації, що полягає у виявленні основного предмета (об'єкта) в змісті аналізованого тексту і запису його назви у виді окремого слова (терміна) або словосполучення.

Предметне поле об'єкта – упорядкована множина термінів і словосполучень, що використовуються для описування об'єкту в кожний даний момент часу.

Проблема – ситуація функціонування, життєдіяльності, існування суб'єктів і систем, яка складається під впливом протиріч, неузгодженостей, нерівності розвитку, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища і потребує розв'язання за для їх усунення.

Результат – кінцева мета дій (досліджень), при яких досягається максимально можлива ефективність.

Релевантність – властивість інформації відповідати поточним інформаційним потребам суб'єкта.

Розгорнення інформації – збільшення фізичного обсягу тексту за рахунок внесення в нього необхідних доповнень, уточнень, пояснень, коментарів, що забезпечують краще його сприйняття, розуміння і формуючих у споживача визначене відношення до повідомлення. Розгортання в загальному випадку підвищує інформативність тексту, якщо воно здійснюється з урахуванням можливостей і вимог потенційного споживача інформації. Згортання і розгортання (подібно тому, як аналіз і синтез, індукція і дедукція - у пізнанні) - два протилежно спрямовані, але нерозривно пов'язані один з одним процесу, що забезпечують необхідну інформативність повідомлень.

Рубрикатор – словник рубрик у виді ієрархічної класифікації, призначений для формування довідково-інформаційного фонду, інформаційних видань і інформаційного пошуку.

Рубрикація – розподіл за рубриками. Класифікаційна система, що подається у виді переліку пов'язаних між собою рубрик. Рубрикація, як правило, має ієрархічний вид.

Семантика – розділ семіотики, що вивчає тексти з точки зору їх змісту.

Семантична модель – нормалізоване представлення значимих одиниць предметної області і структури значимих зв'язків між ними.

Синтезування інформації - складається з поєднання відібраних окремих фактів у єдиний, логічно закінчений текст. Цей метод містить такі прийоми, як узагальнення даних, їхнє змістовне угруповання, встановлення взаємодії окремих частин тексту, визначення їхньої логічної послідовності.

Система – численність елементів, що знаходяться у зв'язку один з одним, що створюють певну єдність. Сукупність будь-яких елементів (предметів, понять), взаємопов'язаних між собою и, що розглядаються як єдине структурне ціле.

Соціальне управління – свідомо, планомірно організована, систематична взаємодія суб'єкта й об'єкта управління з метою його упорядкування, збереження якісної визначеності і розвитку.

Соціоінфосфера – інформаційне середовище соціуму.

Сприйняття інформації – процес одержання й інтепретації інформаційних сигналів, повідомлень.

Старіння інформації – процес втрати з часом практичної цінності інформації, обумовлений зміною об'єкта інформації.

Структура системи – універсальна сукупність зв'язків за якими забезпечує енерго-, масо- та інформаційний обмін між елементами системами.

Структурування - рангова (ієрархічна) побудова дослідницького (предметного) матеріалу.

Структурування інформації – представлення засобами будь-якої знакової системи суттєвостей реального або ідеального світу, документолізованних або недокumentолізованих.

Таксономізація - класифікація споріднених об'єктів за рядом ознак, що змінюються відповідно динаміці розвитку об'єкту.

Тезаурус – формальна модель предметної області яка формується системою термінів утверджених в заданій предметній області. У загальному значенні - сукупність знань, накопичених людиною або деяким колективом. У більш вузькому змісті тезаурус - це словник, призначений для пошуку слів якоїсь мови по їхньому змісті. Автоматизований словник, що відображає семантичні відношення між лексичними одиницями дескриптор- ної інформаційно-пошукової мови і призначений для пошуку слів по їхньому змістовному значенню.

Термін – слово або словосполучення які мають чітко встановлений об'єм суттєвостей реального або ідеального світу.

Трансформація – це перехід кількісних накопичень досвіду у якісно новий стан, що пов'язаний зі зміною старої форми організації системи.

Уявлення – така форма пізнання, при якій чуттєве відображення предметів і явищ зберігається у свідомості, що дозволяє відтворювати його мислено навіть у тому випадку якщо він відсутній та не впливає на чуттєві органи.

Фактографічні знання – вид знань, які представляють собою деякі факти, справедливості яких установлена теоретичним або експериментальним шляхом.

Цілеспрямованість тексту – це тематична, концептуальна, модельна єдність тексту.

Цінність інформації – властивість інформації, обумовлена її придатністю до практичного використання в різноманітних областях цілеспрямованої людської діяльності для досягнення визначеної цілі.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Обов'язкові

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
2. Захарова, І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 335 с.
3. Кобелєв О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія. Харків : ХДАК, 2012. 246 с.
4. Пархоменко В. Д., Парховенко О. В. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності. Київ : УкрІНТЕІ, 2006. 224 с.
5. Ворошилов О. Діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотечних установ із забезпечення запитів користувачів // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 23 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. Київ, 2009. С. 156–163.
6. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2007. Вип. 23. С. 109–117.
7. Кобелєв О. М. Еволюція інформаційно-аналітичних технологій // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2009. Вип. 26. С. 108–116.
8. Кобелєв О. М. Інформаційна аналітика в бібліотекознавстві // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2010. Вип. 31. С. 163–171.
9. Кобелєв О. М. Інформаційна аналітика як складова системи діагностики діяльності бібліотек // Вісн. Кн. палати. 2009. № 8. С. 17–21.
10. Пальчук В. Інформаційно-аналітична структура сучасної бібліотеки // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 25 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. Київ, 2009. С. 116–124.

Додаткові

1. Ворошилов О. Інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек в умовах розвитку електронного середовища // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 21 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [редкол.: О. С. Онищенко та ін.]. Київ : [б. в.], 2008. С. 16–23.
2. Ворошилов О. Удосконалення наукового супроводу суспільних перетворень в Україні інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек (з досвіду СІАЗ НБУВ) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 26 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. Київ, 2010. С. 222–229.
3. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як складова нової соціально-комунікативної реальності: до постановки проблеми // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2008. Вип. 23. С. 117–124.
4. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітична діяльність: джерела становлення та розвитку в 1960-ті–1970-ті рр. // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2010. №4. С. 51–58.
5. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у бібліотечній галузі // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2010. Вип. 29. С. 106–112.
6. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного реструктурування бібліотек України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. №1. С. 45–51.

7. Кобелев О. М. Кількісні методи аналізу публікацій в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2011. Вип. 32. С. 167–174.

8. Пальчук В. Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 26 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. Київ, 2010. С. 254–268.

Навчальне видання

ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА

Конспект лекцій з дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
освітньої програми Управління цифровою інформацією

Укладач:

Кобелев Олексій Миколайович,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій
Харківської державної академії культури

Видається в авторській редакції

План 2024

Підписано до друку 24.04.2024. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф.
Ум. друк. арк. .5,0. Обл.-вид. арк __.

ХДАК, 61057, Харків-3, Бурсацький узвіз, 4